

PAPER DETAILS

TITLE: Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Dualar (Karsilastirmali Tematik Bir Çalışma)

AUTHORS: Izzettin ÇELİK,Mehmet Ali Kilay ARAZ

PAGES: 285-341

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2674527>

Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Dualar (Karşılaştırmalı Tematik Bir Çalışma)

İzzettin ÇELİK | ORCID: 0000-0002-1641-0878 | celikizzettin217@gmail.com

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü,
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

M. Ali Kılav ARAZ | ORCID: 0000-0002-1009-2100 | mehmetalikilay.araz@asbu.edu.tr

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

Öz

Dua sözcüğü, “çağırarak, seslenmek, istemek; yardım talep etmek” mânasındaki da’vet ve da’vâ kelimeleri gibi masdardır. “Küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak kullanılır. Dua, kişinin hayırları kendisi ve başkası için istemesine denir. Dua ediş şekilleri farklılık arz etse de birçok toplumda duanın önemli bir yeri vardır. Dualar; bir toplumun, düşünce tarzını, etkileşim içinde olduğu ve kültürel alışverişte bulunduğu diğer toplumları, söz konusu toplumların hayata bakış açısını ve bunlara ek olarak sanatsal ve belâğî özelliklere şamil olan, kültür aynalarıdır. Dualar; sosyoloji, psikoloji, tarih, ahlak, folklor gibi birçok alanı ilgilendiren ve birçok açıdan inceleme ve araştırma konusu olmaya değer ulusal varlıklar olup söyleyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli terkiplerdir. Bu çalışmada Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan ve kadim illerden biri olan Mardin vilayetindeki Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan dualar, fasih Arapça ve Türkçedekilerle karşılaştırmalı

bir şekilde ele alınmıştır Sözlü anlatı açısından yöre oldukça mümbit bir yöredir ancak; özellikle günümüz gençlerinin kendi anadillerine tam manasıyla hâkim olamamaları ve Türkçe konuşmaları bu folklorun nesilden nesile aktarımını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, sosyal hayatta yaşanan gelişmeler, teknoloji, küreselleşme gibi olguların etkisi ile unutulma ve yok olma tehlikesi olan; Gökçe köyü ve çevresi halk kültürüne ait değerlerden olan Mardin Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan Arapça dualar derlenmiş ve tematik sıraya göre verilmiştir. Evlilik, Nişan ve Evlilik Çağındaki Gençler, İş Alanı ve Çalışanlar, Aile Büyükleri, Yaşlılar, Yola Çıkanlar ve Yolculuk Yapacaklar, Kötülüklerden (Bela/Şer) Korunmak, Ölüm ve Cenazeler, İyi Dileklerde Bulunma ve Temenniler, Sağlık ve Şifa Bulma, Aile, Ebeveynler ve Çocuklar, Teşekkür Etme ve Şükranında Bulunma, Yeni Bir Eşya Alan ve İlim Talebeleriyle ilgili olanlar olmak üzere toplam on iki tema ve yüz kırk üç duanın ele alındığı çalışmamızda bölge halkının kullanımının yanında duaların standart Arapçası da verilerek Türkçedeki karşılıkları ile de değerlendirilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı kaynak kişiler araştırma içerisinde KK-1/KK-18 arası bir kısaltma ile verilmiştir. Duaların kullanıldığı bağlamlar gözetilerek karşılaştırma yapılmış ve dualarda kullanılan bazı kelimelerin etimolojik analizi yapılmıştır. Bu kelimelerin fasih Arapçayla benzer ve farklı yanları zikredilmiştir. Ayrıca Mardin Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan duaları ele almak suretiyle; yaşlı nüfusun vefatıyla yok olma tehlikesi ile yüz yüze kalabilecek olan sözlü kültürü kayıt altına alarak gelecek nesillere aktarmak da bir başka hedeftir. Diğer taraftan bu bölgede konuşulan dilin edebi ve kültürel zenginliğine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Sözlü Kültür, Arap Dili, Lehçe, Dua, Mardin, Gökçe Köyü.

Atıf Bilgisi

Çelik-Araz, İzzettin-M. Ali Kılav. “Mardin Gökçe Köyü ve Çevresinde Kullanılan Arapça Dualar (Karşılaştırmalı Tematik Bir Çalışma)”. *ULUM Dini Tetkikler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022), 285-341.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1180942>

Geliş Tarihi	27.09.2022
Kabul Tarihi	23.12.2022
Yayın Tarihi	31.12.2022
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışma Doç. Dr. M. Ali Kılav Araz danışmanlığında 21.04.2022 tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız <i>Mardin Lehçesinde Kullanılan Arapça Atasözü ve Duaların Fasih Arapça ve Türkçedekilerle Mukayesesi (Gökçe Köyü ve Çevresi</i>

	Örneği) başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara/Türkiye, 2022). Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının 23.02.2021 tarihli 4124 sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkelerine bağlı kalınmıştır.
Etik Komite Onayı	Çalışmanın Tasarlanması: İÇ (%55), MAKİ (%45)
Yazar Katkıları	Veri Toplanması: İÇ (%55), MAKİ (%45) Veri Analizi: İÇ (%55), MAKİ (%45) Makalenin Yazımı: İÇ (%55), MAKİ (%45) Makale Gönderimi ve Revizyonu: İÇ (%55), MAKİ (%45)
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ulumdergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Arabic Prayers Used in Gokce Village and Surroundings of Mardin (A Comparative Thematic Study)

İzzettin ÇELİK | ORCID: 0000-0002-1641-0878 | celikizzettin217@gmail.com

Social Sciences University of Ankara, Institute of Islamic Studies,
Department of Basic Islamic Sciences, Ankara, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

M. Ali Kılav ARAZ | ORCID: 0000-0002-1009-2100 | mehmetalikilay.araz@asbu.edu.tr

Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Arabic Language and Rhetoric, Ankara, Turkey

ROR ID: <https://ror.org/025y36b60>

Abstract

The word prayer means "to call, to address, to ask; It is an infinitive like the words invitation and petition (da'vet and da'vâ) meaning "to ask for help". It is used as a name for the features of "demand and supplication that occur from small to large, from bottom to top". Prayer is a person's wish for good for himself and for others. Although the graphic form of prayer is present, many burdens have an important place in prayer. Prayers are cultural mirrors that include a society's way of thinking, other societies with which it interacts and culturally exchanges, the point of view of these societies on life, as well as artistic and rhetorical features. Prayers are national entities that concern many fields such as sociology, psychology, history, morality, folklore and are worth being the subject of investigation and research in many respects, and they are very important compositions in terms of utterance, power of expression and richness of concepts. In this study, the prayers used in and around Gökçe village in Mardin

province, one of the ancient provinces in the Southeastern Anatolian region of Turkey, are discussed in a comparative way with those in fluent Arabic and Turkish. In terms of oral narrative, the region is a very fertile region, but the fact that today's young people do not have a full command of their mother tongue and they speak Turkish makes it difficult to transfer this folklore from generation to generation. For this reason, the Arabic prayers used in and around Mardin Gökçe village, which is one of the values belonging to the folk culture that is in danger of being forgotten and destroyed by the effects of phenomena such as social life, technology and globalization, have been compiled and given in thematic order. Marriage, Engagement and Youth in Marriage Age, Business and Employees, Family Elders, Elderly, Travelers and Travelers, Protection from Evil (Trouble/Evil), Death and Funerals, Good Wishes and Wishes, Health and Healing, Family, Parents In our study, in which a total of twelve themes and one hundred and forty-three prayers, which are related to children, giving thanks and gratitude, receiving a new item, and students of knowledge, were discussed, besides the usage of the people of the region, the standard Arabic of the prayers was also given and their equivalents in Turkish were evaluated. The source persons with whom the interviews were conducted are given with an abbreviation between KK-1/KK-18 in the research. Comparisons were made by considering the contexts in which prayers were used, and etymological analysis of some words used in prayers was made. Similar and different aspects of these words with fluent Arabic have been mentioned. In addition, by considering the prayers used in Mardin Gökçe village and its surroundings, another goal is to record the oral culture, which may face the danger of extinction with the death of the elderly population, and transfer it to future generations. On the other hand, it is aimed to contribute to the literary and cultural richness of the language spoken in this region.

Keywords

Oral Culture, Arabic Language, Dialect, Prayer, Gokce Village.

Citation

Çelik-Araz, İzzettin-M. Ali Kılav. "Arabic Prayers Used in Gokce Village and Surroundings of Mardin (A Comparative Thematic Study)". *ULUM Journal of Religious Inquiries* 5/2 (December 2022), 285-341.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1180942>

Date of Submission	27.09.2022
Date of Acceptance	23.12.2022
Date of Publication	31.12.2022
Peer-Review	Double anonymized - Two External

	This article is extracted from my master thesis dissertation entitled <i>Comparison of Arabic Proverbs and Prayers Used in Mardin Dialect with Fasih Arabic and Turkish (Example of Gokce Village and Its Surroundings)</i>, supervised by Assoc. Prof. M. Ali Kılav Araz (Social Sciences University of Ankara, Ankara/Turkey, 2022).
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Ethical Approval	An application for ethical approval was made to Social Sciences University of Ankara Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered 4124. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.
Author Contribution	Conceiving the Study: İÇ (%55), MAKİ (%45) Data Collection: İÇ (%55), MAKİ (%45) Data Analysis: İÇ (%55), MAKİ (%45) Writing up: İÇ (%55), MAKİ (%45) Submission and Revision: İÇ (%55), MAKİ (%45)
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ulumdergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Mardin Gökçe köyü ve çevresi için “Havass-ı hümayun” ve “Tat” köyleri ifadeleri kullanılır. Bu köylerin sakinlerinin ana dilleri Arapçadır. Burada yaşayan Arapların, Arap dünyasıyla aralarındaki bağ siyasi sınırların varlığı sebebiyle nispeten kopmuştur. Anadili Arapça olan bireyler bu bağın kopmasından dolayı fasih Arapçayı konuşamayan; Arapçayı yazı, eğitim ve edebiyatta kullanamayan bir topluma dönüşmüştür. Toplumun yaşadığı bu dönüşüm sözlü kültürün egemen olduğu bölgede halk kültürünün yok olmasına götürecek kadar tehlikeler barındırmaktadır. Sözlü anlatı açısından yöre oldukça mümbit bir yöredir ancak; özellikle günümüz gençlerinin kendi anadillerine tam manasıyla hâkim olamamaları ve Türkçe konuşmaları bu folklorun nesilden nesle aktarımını zorlaştırmaktadır. Bu sebeple, sosyal hayatta yaşanan gelişmeler, teknoloji, küreselleşme gibi olguların etkisi ile unutulma ve yok olma tehlikesi olan; Gökçe köyü ve çevresi halk kültürüne ait değerlerden olan duaların derlenmesi, bu değerlerin kayıt altına alınması ve sistemli bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılması açısından çalışma önem arz etmektedir¹.

Dua, kişinin hayırları kendisi ve başkası için istemesine denir. Dua ediş şekilleri farklılık arz etse de birçok toplumda duanın önemli bir yeri vardır. Dualar; bir toplumun, düşünce tarzını, etkileşim içinde olduğu ve kültürel alışverişte bulunduğu diğer toplumları, söz konusu toplumların hayata bakış açısını ve bunlara ek olarak sanatsal ve belâğî özelliklere şamil olan, kültür aynalarıdır. Dualar; sosyoloji, psikoloji, tarih, ahlak, folklor gibi birçok alanı ilgilendiren ve birçok açıdan inceleme ve araştırma konusu olmaya değer olan ulusal varlıklar olup söyleyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından çok önemli terkiplerdir. Dua geçmişten beri karşılaştığı sorunların çözümünde aşkın bir varlığa sığınma ihtiyacı duyan insanın, aczini itiraf edişinin en bariz tezahürlerindendir. İnsanın yapabilecekleri fiziğin hakikatleriyle sınırlandırılmış olsa da istek, arzu ve talepleri bu manada sınırlı değildir. Bu yüzden insanın üstün varlığa yakarışı ve gücünün yetmediği yerde bütün işlerini ona tevdi ederek talepte bulunması dua olarak

¹ Ziya Gökalp, *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011), 71.

tanımlanabilir. Her toplumda belirli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş birtakım dua kalıpları vardır. Dualar; Yeni evlenen, çocuk sahibi olan, yeni bir şey satın alan vs. kimseleri tebrik etmek ve yemeğe başlarken, yemekten sonra, hastalıkta, bela ve musibetlerde, taziyelerde, yolculukta, bir iyilik görüldüğünde şükranında bulunmak vb. durumlarda kullanılan iyi dilek sözleridir. Bir toplumun dünya görüşü kullandığı kalıp sözlerle paralellik arz ettiğinden dualar da tıpkı atasözleri ve deyimler gibi bir milletin kültürüne, inançlarına gelenek ve göreneklerine ışık tutan ve onlarla alakalı bilgi sahibi olmamızı sağlayan kalıp sözler arasındadır².

Bu araştırmada, “nitel araştırma yöntemi/yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” esas alınmıştır. Saha çalışması 25.04.2021 başlamış 23.07.2021 tarihinde tamamlanmıştır. Araştırma, günümüzde Mardin Gökçe köyü ve çevresinde ikamet eden, yerel / mahallî Arapçayı konuşabilen ve konuşulanı anlayabilen; bir başka ifadeyle lehçeye hâkim ve geneli yansıtabilecek nitelikte 18 (on sekiz) kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişiler, gönüllülük esasına dayanarak dualara yönelik daha isabetli tespitlerin yapılabilmesi için genelde 50 yaş üzeri kişiler arasından seçilmiştir. 50 yaş ve üzeri olan kişilerin daha arı, saf ve katıksız bir Arapça kullanıyor olmaları, ancak daha genç olanların teknolojinin gelişmesi ve birçok mecrada Türkçeyi kullanmaları ve Türkçenin tesirinde kalmaları nedeniyle o dil safiyetinin biraz daha zayıf olması bizi, bu şekilde bir tercihe sevk etmiştir. Dil, doğası gereği zamanla değişime maruz kalabilen bir olgudur. Zaman içerisinde insanların söz konusu kavramlara yüklemiş oldukları mana ve kelimelerin telaffuzu değişiklik gösterebilir. Bu bağlamda araştırma, icra edildiği zaman dilimiyle sınırlı olacaktır. Araştırma coğrafi açıdan Mardin’in Gökçe köyü ve çevresinde ikamet eden Araplar tarafından kullanılan Arapça duaların incelenmesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Folklor ile ilgili yapılan çalışmalarda folklorun sadece Latince ya da sadece Arapça olarak yazılması çalışmanın dar bir muhitte kalmasına ve etki sınırlarının daralmasına yol açmaktadır. Bu yüzden çalışmada; lehçede kullanılan duanın, Arapça ve Latince alfabesiyle yazılışını ve fasih Arapçada karşılığı olarak

² Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü* (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1988), 1/213.

kullanılan duanın Arapça yazılışı ve tercümesini ayrıca anlam bakımından uyum gösteren veyahut benzer anlam ihtiva eden Türkçe duaya da yer verilmiştir. Araştırmada verilerin analizinde kullanılan üç farklı yaklaşım çeşidinden yararlanılmıştır. Verilerin orijinal formuna bağlı kalınmış ve ifadeler betimsel bir yaklaşımla sunulmuştur. Verilerin mukareneli analizlerine de yer verilmiştir. Betim ve tematik tahlillerin yanı sıra veriler işlenirken konuya dair birtakım çıkarım ve yorumlarda bulunulmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde uygulanan transkripsiyon alfabesiyle büyük ölçüde aynı olan sistem kullanılmış, fonolojik yazım esas alındığından kimi değişikliklere gidilmiş ve bu değişikliklerle ilgili bazı açıklamalar yapılmıştır. Parantez içinde verilenler alanla ilgili yabancı yayınlarda kullanılanları göstermektedir. Ünlülerin gösteriminde, /ə/ hariç parantezdekiler tercih edilmiştir. Fonolojik yazım gereğince, /i/ ve /ı/, /u/ ve /o/ veya /a/, /ä/ ve /e/ ünlüler için, anlam ayırt edici sesbirim değeri taşıdıkları sözcüklerin yazımında, farklı harfler kullanılmıştır. Ancak sesbirim değeri taşımadıklarında ilgili çalışmalarda tanımlanan temel ünlüler kullanılmıştır.

Arapça lehçebilim çalışmalarında /ʕ/ harfinin iki farklı sesletimini göstermek üzere; eski ʕ harfi için /q/, daha az baskılı ʕ harfi için /k/ kullanılmaktadır.

Yörenin lehçelerinde ‘, /v/ sesinden farklı olarak, /w/ sesletildiğinden /w/’nin kullanımı tercih edilmiştir. Ayrıca; yine Arapçada yer almayan (ı) sesi için (ə), uzun okunan (o) sesi için (ō), (ç) harfi için (ç) ve (j) harfi için (ž) kullanılmıştır.

1. Evlilik, Nişan ve Evlilik Çağındaki Gençlerle İlgili Olanlar

Evlilik, Ortadoğu toplumunun geleneksel olarak içinde bulundukları sosyal statülerini ortaya koymak adına vazgeçilmez kurumlarından birisidir. Bu müessesin devamı ve evliliğin devamı için bazı dualar söylenmektedir. Mardin lehçesinde evlilik, nişan ve evlilik çağındaki gençlerle ilgili kullanılan Arapça dualar aşağıda zikredilmiştir.

- 1) Alla yəvaffəkkən ma‘ ba‘ədkən (KK-1)

(الله يُوَفِّقُكُم مَّعَ بَعْضِكُمْ) “Allah sizi, birbirinizle muvaffak etsin.”

بَعْضِكُمْ / ba‘əḍkəḥ (birbirinizle): Türkçede de bir şeyin parçası, cüz’ü anlamında bazı şeklinde kullanılmaktadır.³ Fasih Arapçada da bir bütünün kendisinden ve diğer parçalardan oluştuğu şeye verilen isim şeklinde tarif edilmektedir.⁴ Lehçede de bu anlamda kullanılmaktadır. بعض kelimesi lehçede muhatap müzekker çoğul zamiriyle kullanılmıştır. Ancak muhatap müzekker zamininin sonundaki م (mîm) harfi lehçede ن (nûn) harfine dönüşmektedir. Bu ifade Ayet-i kerimede şöyle kullanılmaktadır:

"وَقُلْنَا أَهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ." "Birbirinize düşman olarak inin!"⁵ “Rabbim muvaffakiyetler ihsan ede.”⁶ “Allah hayırlı geçim versin.”⁷

Fasih: "بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ." "Allah sana mübarek eylesin. Bereketi üzerine eylesin ve sizi hayırla bir araya getirsin.”⁸ Evlilik arifesinde olan kimseler için söylenir.

2) Alla yəhdikîn ğahāl şālḥīn (KK-1)

(الله يَهْدِيكُمْ جَهَالَ صَالِحِينَ) “Allah size hayırlı, sâlih evlatlar bahşetsin.”

جَهَالَ/ğahāl (çocuklar): Bu kelimenin müfredi için lehçede جَاهِل / ğéhəl kelimesi kullanılmakta ve imâleli şekilde telaffuz edilmektedir. Bu kelimenin fasih Arapçadaki cahil anlamına gelen الجاهل çoğulu da الجهال/el-cuħhâl⁹ olan kelimedenden anlam dönüşümüne uğradığı düşünülmektedir. Zira çocuk lehine ve aleyhine olan şeyleri tam manasıyla kavrayamadığından bu yönüyle cahil sayılabilir. Çocuk

³ Türk Dil Kurumu, "Birbiri", (Erişim 02 Eylül 2021).

⁴ Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, thk. Komisyon (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 46.

⁵ Bakara 2/36.

⁶ Halil Ersoylu, *Türk Dilince Dualar, Beddualar Sözlüğü* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012), 114.

⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 40.

⁸ Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud Begavi, *Mesâbîhu's-sunne*, thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı-Muhammed Salim İbrâhim Semare (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1987), 2/207.

⁹ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, 1994), 13/498.

kelimesine karşılık olarak الطفل/et-tıflu kelimesi kullanılmaktadır.¹⁰ “Döl döş sahibi olasin”¹¹ “Allah hayırlı devlet, hayırlı evlat versin.”¹²

Fasih: " بِالرِّفَاءِ وَالْبَيْنِ. " "Uyumlu ve bol çocuklu bir evliliğiniz olsun".¹³

3) Alla yə'tīk avlād şalḥīn. (KK-2, KK-3)

(الله يَغْطِيكَ أَوْلَادٌ صَالِحِينَ.) "Allah size sâlih evlatlar bahşetsin." "Allah hayırlı evlat versin."¹⁴

"اللَّهُمَّ أَلْفَ بَيْتَهُمَا وَارْزُقْهُمَا بَيْنَ صَالِحِينَ." "Allah'ım aralarında ülfet kıl ve onlara sâlih evlatlar bahşet."¹⁵

Ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا "Onlar, "Ey rabbimiz!" derler, "Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi günahattan sakınanlara öncü yap!"¹⁶

Fasih: " بَلَّكَ اللَّهُ ابْنًا. " "Allah hayırlı çocuklar versin."¹⁷

4) Alla Teâlâ ʔnta ũ ʔaʔlʔtʔk yəḫḏī murādkʔn. (KK-2, KK-3)

(الله تَعَالَى إِنَّتُ أَوْ عَائِلَتِكَ يَقْضِي مُرَادَكَ.) "Allah Teâlâ, sizin ve ailenizin muradını gerçekleştirsin." "Allah umduğuna nail etsin."¹⁸ "Allah gönlünün muradını versin."¹⁹

¹⁰ Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muhassas*, thk. Halil İbrâhîm Ceffâl (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1996), 1/56.

¹¹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 81.

¹² Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 40.

¹³ Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî (Bağdat: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 1985), 8/281.

¹⁴ L. Sami Akalın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990), 106.

¹⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 16/209.

¹⁶ Furkan 25/74.

¹⁷ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/394.

¹⁸ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 64.

¹⁹ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 130.

Fasih: "بَلِّغْكَ أَمْلَكَ." "Allah emeline kavuştursun."²⁰

"بَلِّغْكَ اللَّهُ أَمْلَكَ." "Allah umduğuna eriştirsin."²¹

5) Yəḱūnūn ḡahālək mən əş-şaləḥīn. (KK-2)

(يَكُونُوا جَهَالِك مِنْ صَالِحِينَ.) "Çocukların salihlerden olsun."

Ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ."

"Orada Zekeriyâ rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin."²² Başka bir ayet-i kerimede ise, dua mahiyetinde şöyle buyurulmaktadır: "رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ." "Rabbim! Bana iyilerden olacak bir evlât ver!"²³

6) Alla teala yə'ḥīk mən xayrən. (KK-2)

(اللَّهُ تَعَالَى يَعْطِيقُ مِنْ خَيْرٍ.) "Allah Teâlâ sana, onların (çocuklarının) hayrından versin." "Allah çoluk çocuğunun hayrını gösterebilirsin."²⁴ "Evlâtlarının barını yiyebilirsin."²⁵

"جاء عن الحسين رضي الله عنه أنه علم إنساناً التهنئة فقال: قل: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي الْمُؤْهَبِ لَكَ، وَشَكَرْتَ الْوَاهِبَ،" "Hz. Hüseyin (r.a.) Bir kimseye şöyle tebrik etmeyi öğrettiği rivayet edilmiştir: Sana bağışlanan evlat kutlu olsun. Sana bağışlayan şükredesin. Allah onu olgunluğa eriştirsin ve sana iyiliğini rızıklandırırsın."²⁶

7) Alla yəxallī ḡahālək. (KK-6)

²⁰ Ni'metullāh b. Mahmūd en-Nahcuvânî, *el-Fevâtiḥü'l-ilâhiyye ve'l-mefâtiḥü'l-gaybiyye* (Kahire: Dâru Rikabi li'n-Neşr, 1999), 1/18.

²¹ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Muradi Nehhas, *Umdetu'l-kuttâb*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2004), 204.

²² Âl-i İmrân 3/38.

²³ Sâffât 37/100.

²⁴ Akalın, *Türk Dilek Alışlar Kargışlar*, 95.

²⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 86.

²⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Ezkâr*, thk. Abdülkadir Arnavut (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994), 289.

(اللَّهُ يَخْلِي جَهْلِكَ.) “Allah çocuklarını bağışlasın.” “Allah bağışlasın.”²⁷ “Allah Yavrunuzu bağışlasın”²⁸

8) Allahumma rabbī tās‘ədən. (KK-7)

(اللَّهُمَّ رَبِّي تَسْعِدْنِ.) “Rabbim onları mesut et.” “Allah mesut etsin”²⁹ “Allah bahtiyar etsin.”³⁰

Fasih: “أَسْعِدْكُمْ اللَّهُ.” “Allah sizi mesut etsin.”³¹

“لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ.” “Allah seni mesut bahtiyar etsin.”³²

9) Allahumma rabbī əğ‘al baynən ulfī. (KK-7)

(اللَّهُمَّ رَبِّي اجْعَلْ بَيْنِي أُلْفَى.) “Allah’ım! aralarında ülfet kıl. /Kalplerini birbirlerine ısındır.”

Fasih: “اللَّهُمَّ أَلْفٌ بَيْنَهُمَا، وَحَبِيبٌ أَحَدُهُمَا إِلَى صَاحِبِهِ.” “Allah’ım aralarında ülfet kıl ve onları birbirlerine sevdır.”³³ “اللَّهُمَّ أَلْفٌ بَيْنَهُمَا كَمَا أَلْفَتْ بَيْنَ الْعَيْنِ وَسَنَاهَا وَالنَّفْسِ وَمَنَاهَا وَأَمَطَرُ عَلَيْهِمَا مِنْ” “Allah’ım gözle uyku arasında, nefis ve arzusu arasında ülfet sağladığın gibi aralarında ülfet kıl. Bol, sağanak rahmetinden onların üzerine yağdır. Onlara katından sâlih bir zürriyet bahşet; muhakkak ki sen duaları işitensin.”³⁴

10) Alla yə‘ṭiyū vəḥdī ‘alā gör ƙalbū. (KK-8)

²⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 27.

²⁸ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 65.

²⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 52.

³⁰ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 27.

³¹ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hallâl, *Kitâbu’s-Sunne*, thk. Atıyye Zehrani (Riyad: Dârü’r-Raye, 1989), 1/225.

³² Ebû Bekr b. Beşşâr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed İbnu’l-Enbârî, *ez-Zâhir fî me‘ânî kelimâti’n-nâs*, thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1992), 1/103.

³³ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâilu’n-nubüvve*, thk. Muhammed Revvas Kal’aci-Abdülber Abbas (Beyrut: Dârü’n-Nefâis, 1986), 460.

³⁴ Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Abdulhak Minhâcî, *Cevâhiru’l-‘ukûd ve mu‘înu’l-kudât ve’l-muvakkı‘în ve’ş-şühûd*, thk. Müs’ad Abdülhamid Muhammed es-Sa’deni (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1996), 2/48.

(اللَّهُ يَعْطِيهِ وَيُحْدِي عَلَى كُورِ قَلْبِهِ.) “Allah kalbine göre birisini nasip etsin.” “Allah gönlüne göre versin.”³⁵

11) Alla te‘ālā yə‘tīkən tūltəl ‘əmər. (KK-9)

(اللَّهُ تَعَالَى يَعْطِيكَ طُولَ تِلْكَ لَعْمَرِ.) “Allah Teâlâ size beraber uzun ömürler versin.”

Fasih: "أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَكَ." “Allah bekânı uzun eylesin.”³⁶

12) Alla yəs‘ədū. (KK-10, KK-13)

(اللَّهُ يَسْعُدُ.) “Allah mesut etsin.” “Allah mesut bahtiyar etsin.”³⁷

Fasih: "أَسْعَدَكَ اللَّهُ." “Allah seni mesut etsin.”³⁸

13) Alla yəhannəyin əb-ba‘dən. (KK-10)

(اللَّهُ يَهْتَنِي بِبَعْضِ) “Allah birbirlerine hoşnut kılsın. / Mübarek eylesin.”

Fasih: "عَلَى بَدْءِ الْخَيْرِ وَالْيَمْنِ." “Bu nikahınız; hayırlı ve bereketli bir başlangıç olsun.”³⁹

14) Alla te‘ālā yəhāšik əb-bənət həlāl. (KK-11, KK-17)

(اللَّهُ تَعَالَى يَحَاشِيكَ إِبْنَتِ حَلَالٍ.) “Allah helal süt emmiş birini nasip etsin.” “Allah helal süt emmişe düşürsün.”⁴⁰

15) Alla yassər-lu. (KK-18)

(اللَّهُ يَسِّرُ لُو.) “Allah ona kolaylık eylesin.”

³⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 37.

³⁶ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 8/165.

³⁷ Çiğdem Erol, *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 55.

³⁸ Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbub el-Kinani el-Leysi Cahiz, *Resâilu'l-Cahiz*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1964), 1/301.

³⁹ Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1972), 2/32.

⁴⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 41.

Fasih: "يَسِّرْ اللَّهُ لَهُ." "Allah ona kolaylık versin."⁴¹

2. İş Alanında ve Çalışanlarla İlgili Olanlar

Çalışan kimselere kolaylık dilenmesi ve onlara işlerinin yolunda gitmesi için niyazda bulunulması takdir edilen ve hoş karşılanan bir eylemdir. Bir kişiye çalışırken dua edilmesi de moral ve motivasyonuna olumlu bir katkı sağlar. Dolayısıyla Gökçe köyü ve çevresinde de bu tür iyi dilek sözlerine rastlanılmaktadır. Yörede en çok kullanılan kalıbı قَوَّاقْ / Qavvâk kolay gelsin duasıdır.

1) Qavvâk Alla. (KK-1, KK-4, KK-5, KK-6, KK-7, KK-9, KK13, KK-16, KK-17, KK-18)

(قَوَّاقْ اللَّهُ) "Allah sana kuvvet/güç versin. /Kolay gelsin. Cevaben "Rahmî 'alâ valdayk." "Allah anana -babana rahmet etsin." Veyahut "Alla yəḡavvîk" "Allah sana da kuvvet versin" denilebilmektedir. "Allah kolaylık versin."⁴²

Fasih: "أَيَّدَكَ اللَّهُ وَأَدَامَ تَأْيِيدَكَ." "Allah sana yardım etsin ve yardımını devamlı kılsın."⁴³

2) Alla yəvaffəḡ. (KK-1, KK-4, KK-5, KK-6, KK-9, KK-18)

(أَلَّهُ يُوَفِّقُكَ.) "Allah muvaffak etsin."⁴⁴ "Allah muvaffak etsin."⁴⁵

Fasih: "سَرَّجَهُ اللَّهُ وَسَرَّجَهُ." "Allah muvaffak etsin."⁴⁶

3) Alla lā-yvaddi ta'abkəñ bəl-havā. (KK-1)

(أَلَّهُ لَا يُؤَدِّي تَعَبَكَ بِلَهْوَا.) "Allah emeğinizi boşa çıkarmasın." "Allah emeğini boşa çıkarmaya."⁴⁷ Emeklerini eline vermesin." "Allah emeklerini zayi etmesin."⁴⁸

⁴¹ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Miftâhu dâri's-sa'âde ve menşûru velâyeti'l-ilm ve'l-irâde*, thk. Abdurrahman b. Hasan b. Kaid (Riyad-Beyrut: Dâri Ateâti'l-ilm-Dâru İbn Hazm, 2019), 55.

⁴² Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 51.

⁴³ İbnu'l-Enbârî, *ez-Zâhir fî me'ânî kelimâti'n-nâs*, 1/400.

⁴⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 53.

⁴⁵ Akalın, *Türk Dilek Alışlar Kargışlar*, 131.

⁴⁶ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/393.

⁴⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 58.

⁴⁸ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 36.

4) ‘al baraké. (KK-1)

(عَلَى لَبْرَكِي.) “Bereketli olsun.” “Bereketli ola.”⁴⁹ Genelde inek veya koyun sağımı yapan kimselere söylenir.

5) Alla yı’tık rəzəq fađī. (KK-3)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ رِزْقًا فَضِي.) “Allah sana bol, geniş rızık versin.”

Fasih: "اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا رِزْقًا وَاسِعًا مِنْ فَضْلِكَ وَكَرَمِكَ، رِزْقًا لَا يَنْفَدُ وَلَا يَبُورُ." "Allah'ım kerem ve ihsanından bizlere tükenmeyen ve zail olmayan, bol rızık ver."⁵⁰

6) Alla Te‘ālā yəfađđī rəzək. (KK-4, KK-5)

(اللَّهُ تَعَالَى يَفْضِي رِزْقًا.) “Allah rızıkını genişletsin.” “Allah kısmetini bol etsin. Görünmezinden versin.”⁵¹

Fasih: "رَزَقَكَ اللَّهُ مِنْ غَيْرِ طَلَبٍ شَدِيدٍ وَلَا سَفَرٍ بَعِيدٍ، جَعَلَكَ اللَّهُ فِي الرِّزْقِ حَوْلًا لِيَعْتَرِكَ." "Allah uzun, yorucu bir sefer şiddetli bir istek olmadan rızıkını sana nasip etsin ve rızık hususunda başkasına yardımı dokunanlardan eylesin."⁵²

7) Alla yə’inək ‘alā şəğlək. (KK-6)

(اللَّهُ يَعْينُكَ عَلَى شِغْلِكَ.) “Allah işinde, sana yardım etsin.” “Allah yardımcın olsun.”⁵³

Fasih: "رَضَفَ اللَّهُ فِي حَاجَتِكَ." "Allah ihtiyaç duyduğun işlerde sana kolaylık gösterebilir."⁵⁴

8) Alla yassər amərkən. (KK-12)

⁴⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 73.

⁵⁰ Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa’dillâh ed-Dihlevî, *Lema‘âtü’t-tenkih fî şerhi mişkâti’l-mesâbih*, thk. Takiyüddin en-Nedvî (Dimaşk: Daru’n-Nevâdir, 2014), 5/74.

⁵¹ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 125.

⁵² Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Muhâdarâtu’l-udebâ’ ve muhâverâtu’ş-şu‘arâ’ ve’l-bulega’* (Beyrut: Dârü’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, 1999), 1/484.

⁵³ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 152.

⁵⁴ Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *el-Muzhir fî ‘ulûmi’l-luga*, thk. Fuâd Âlî Mansûr (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998), 2/234.

(اللَّهُ يَسِّرْ أَمْرَكَ.) “Allah işinizi asan eylesin.” “Tuttuğun kolay gelsin.”⁵⁵ “Her işin akkın olsun.” “İşiniz- gücünüz her daim seyir olsun.”⁵⁶ “Allah kolaylık versin.”⁵⁷

Fasih: "أَقَالَ اللَّهُ عَزَّتْكَ، وَسَهَّلَ أَمْرَكَ، وَعَجَّلَ خَلَاَصَكَ." “Allah taksiratlarını affetsin, işini kolay ve sıkıntıdan kurtuluşunu çabuk eylesin.”⁵⁸

9) Qavvāḳəṇ Alla. (KK-12)

(فَوَاقِنَ اللَّهُ) “Allah size kuvvet/güç versin. /Kolay gelsin.

Fasih: "شَدَّ اللَّهُ عَلَى سَاعِدِكَ." “Allah pazılarını güçlendirsin, eline, koluna kuvvet versin.”⁵⁹

10) Kaddək ḥalāl Ənşalla. (KK-14)

(كَدِّكَ حَلَالٌ إِنِّشَا اللَّهُ.) Helal bir kazancın olsun. /Allah emeğini helalinden eylesin.”
“Allah helalinden versin.”⁶⁰

11) Qavvāḳə. (KK-17)

(فَوَاكَ.) “Kolay gelsin.”

3. Aile Büyükleri, Yaşlılarla İlgili Olanlar

Büyüklerimiz geçmişle aramızda köprü olan, tecrübelerinden istifade edilmesi gereken geçmişi geleceğe taşıyan ruh köklerimizdirler. Dolayısıyla kendilerine hoşnut olacakları söz ve eylemlerde bulunmamız yerinde tutum olacaktır. Peygamber efendimiz (sav) "لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَ يُوقِرْ كَبِيرَنَا." “Küçüğümüze merhamet etmeyen büyüğüme de saygı göstermeyen bizden değildir.” Bizim de bu hadis mucibince onlara saygılı olmamız ve hayır dua etmemiz gerekir.

1) Alla lā-yvaḳḳəḍək. (KK-1)

⁵⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 122.

⁵⁶ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 118.

⁵⁷ Akalın, *Türk Dilek Alışlar Kargışlar*, 126.

⁵⁸ Ebu Ali el-Kadi Muhassin b Ali b Muhammed Tenuhi, *Kitabu'l-ferac ba'de's-şidde*, thk. Abbûd eş-Şalecî (Beyrut: Daru Sadr, 1978), 3/330.

⁵⁹ Ahmed Muhtar Ömer, *Mu'cemü'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra* (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 2008), 2/1066.

⁶⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 41.

(اللَّهُ لَا يُؤْفِكُ.) “Allah seni güçten düşürmesin.” “Allah düşürmesin.”⁶¹

2) Alla yəzavvərək šəbbāk bayt rasūlullāh. (KK-3)

(اللَّهُ يَزُورُكَ شَيْبَاكَ بَيْتَ رَسُولِ اللَّهِ.) Allah sana Resulullah'ın penceresini ziyaret etmeyi nasip eylesin.” “Allah Kabe'ler nasip etsin”⁶²

3) Alla lā-yvaḫ‘əllək vaḫ‘ā. (KK-4, KK-14, KK-17)

(اللَّهُ لَا يُؤَفِّقُ لَكَ وَفَعًا.) “Allah düşkünlük, bela vermesin.” “Allah ele ayağa (elden ayaktan) düşürmeye”⁶³

4) Alla yə‘fık. (KK-4)

(اللَّهُ يَغْفِيكَ.) “Allah seni bağışlasın.” “Allah seni affede.”⁶⁴

Fasih: "أَقَالَ اللَّهُ عَنَّاكَ عَفَرَ اللَّهِ زَلَّتْكَ أَحْسَنَ اللَّهُ مَعُونَتَكَ." “Allah taksiratını affetsin, zelleni bağışlasın ve en güzel şekilde yardımcın olsun.”⁶⁵

5) Alla te‘ālā yəzavvərək ḫabr ən-nabī. (KK-8, KK-17)

(اللَّهُ تَعَالَى يَزُورُكَ قَبْرِ نَبِيِّ.) “Allah Teâlâ sana peygamberin kabrini ziyaret etmeyi nasip eylesin.” “Beytullah'ı görüp gelesin.” “Beytullah'a yüz süresin.”⁶⁶

6) Alla yə‘tık əş-şəḥḥa ū əs-salāmī. (KK-8)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ صِحَّةً أَوْ سَلَامِي.) “Allah sana sıhhat, selamet versin.” “Allah selamet versin.”⁶⁷

⁶¹ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 102.

⁶² Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 47.

⁶³ Ahmet Emin Şahiner, *Gaziantep Halk Kültüründe Dua (Alkış) ve Bedduaların (Kargış) Halkbilimsel İncelemesi* (Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 188.

⁶⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 59.

⁶⁵ Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb el-Cenedî, *es-Sulûk fî tabakati'l-‘ulemâ' ve'l-mulûk*, thk. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn el-Ekva el-Hivali (San'a: Mektebetü'l-İrşad, 1995), 1/390.

⁶⁶ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 74.

⁶⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 58.

الله / Alla (Allah): Mardin lehçesinde الله / Allah lafzının sonundaki ه / he harfi genellikle telaffuz edilmemektedir.

7) Alla yəṭavvəl ‘əmrək. (KK-9)

(الله يَطْوِلْ عَمْرِكَ.) “Allah sana uzun ömürler versin.” “Yaşınız uzun olsun.”⁶⁸ “Allah tükenmez ömürler versin.”⁶⁹ “Mevla'm sana ömür versin.”⁷⁰

Fasih: "عَمَّرَكَ اللهُ." “Allah uzun ömürler versin.”⁷¹

"بَلَغَ اللهُ بِكَ أَكْثَرَ الْعُمُرِ." “Allah seni uzun yaşlara erdirtsin.”⁷²

8) Alla yəṣabbət ḳadamək ‘alā şərāṭ əl-mustaḳīm. (KK-9)

(الله يَنْبِتُ قَدَمَكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.) “Allah seni sırat-müstakimde sabit kadem eylesin.”

يَنْبِتُ / yəṣabbət (sabit, sağlam kılsın): Fasih Arapçada da aynı anlamda kullanılmaktadır. Hatta ayet-i kerimede bu fiil şöyle geçmektedir: يَنْبِتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا “Allah sağlam söze iman edenleri sağlam tutar.”⁷³ Ayet-i kerimede görüldüğü üzere fiil يَنْبِتُ / yəṣabbətu şeklinde telaffuz edilmektedir. Ancak bu fiil Mardin lehçesinde يَنْبِتُ / yəṣabbət şeklinde muzârat harfi esreli ve fiilin sonu sükûn olarak telaffuz edilmektedir.

9) Alla lā yəñḳəşkən mən ‘alā rāsnā. (KK-10)

⁶⁸ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 153.

⁶⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 64.

⁷⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 106.

⁷¹ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk İbnu's-Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, thk. Fahreddin Kabâve (Beyrut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban], 1998), 434.

⁷² ‘Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed Ebû ‘Ubeyd el-Bekrî, *Faşlu'l-makal fî şerhi Kitâbi'l-emsâl*, thk. İhsân ‘Abbâs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1971), 79.

⁷³ Cin 72/27.

(اللَّهُ لَا يَنْقُصُكَ مِنْ عَلَى رَأْسًا.) “Allah sizi başımızdan eksik etmesin.” “Allah seni başımızdan eksik etmesin.”⁷⁴

رَأْسًا / rāsna (Başımızdan): Kelime fasih Arapçadaki رَأْسُ / ra’sun⁷⁵ kelimesiyle aynı anlamdadır. Fakat kelime bulunan hemzenin telaffuz kolaylığı olması açısından atıldığı ve ر / rā’ harfinin رَأْسُ / rās şeklinde okunduğu düşünülmektedir. Ayrıca kelimenin sonundaki نَ / nā muttasıl zamir fasih Arapçadaki anlam ve şekliyle kullanılmıştır.

10) Alla yə’ṭəyīn faṣīḥ əl-ləṣān əb-dənyətən ū əb-āaxərətən. (KK-11)

(اللَّهُ يُعْطِيَنَّ فَصِيحَ لِسَانٍ إِبْدِيَّتَيْنِ أَوْ آخِرَتَيْنِ.) “Allah dünyada ve ahirette de fasih bir lisan nasip etsin.”

فَصِيح / faṣīḥ (açık, anlaşılır, belîğ): Kelime fasih Arapçayla biçim ve anlam yönünden aynıdır.⁷⁶

11) Alla yəğ’alək yavm şakvī, yavm takvī, yavm bəl-ḳabər. (KK-14)

(اللَّهُ يَجْعَلَكَ يَوْمَ شَكْوَى، يَوْمَ تَكْوِي، يَوْمَ الْقَبْرِ.) Allah bir gün şikâyet sonra yatalaklık sonra kabir versin.” Bu dua; ihtiyarların acı çekip çok şikâyet etmeden, yatalak olduktan sonra kimseye fazla yük olmadan emanetini teslim etmesi için edilen duadır.

12) Alla yəğ’alək mən əş-şālḥīn. (KK-15)

(اللَّهُ يَجْعَلَكَ مِنْ صَالِحِينَ.) “Allah seni Salihlerden eylesin.” “Salih olasın.”⁷⁷

صَالِحِينَ / şālḥīn (salih, hayırlı kimseler): Kelime lehçede cemi müzekker salim şekliye kullanılmış ل / lâ’ harfinin harekesi düşmüştür. Bazen bu harekenin

⁷⁴ Akalın, *Türk Dilek Alışlar Kargışlar*, 103.

⁷⁵ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 7/294.

⁷⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 3/121.

⁷⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 116.

düşmeyip telaffuz edildiği de görülmektedir. Fasih Arapçadaki صالح / şālāḥ⁷⁸ kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır.

13) Alla yəḱamməl imānək. (KK-18)

(أَللّٰهُ يَكْمِلُ إِيْمَانَكَ.) “Allah imanını kâmil ede.”

يَكْمِلُ / yəḱamməl (kâmil, tam eylesin): Fiil mana bakımından fasih Arapçayla aynıdır. Ancak biçim bakımından farklıdır. Fasih Arapçada fiil يُكْمِلُ / yukemməlu⁷⁹ şeklinde ve Mardin lehçesinden farklı ilk ve son harfleri ötreli olarak telaffuz edilmektedir.

4. Yola Çıkanlar ve Yolculuk Yapacaklarla İlgili Olanlar

Yolculuk meşakkatli bir serüvendir. Yolculuk sırasında kişinin yolculuğunun meşakkatinin asgari düzeyde olması ve kişinin evine esenlik ve selamet içinde ulaşması için dua edilmektedir. Menziline vardıktan sonra sağ salım bir şekilde evine, ailesine dönmesi için dua edilmekte ve güzel dilek ve temennilerde bulunmaktadır.

1) Əbxayr ū salamī Ətrōḥ ū təḡī. (KK-1)

(اَيْخَيْرٌ اَوْ سَلَامِيْ اَيْتْرُوْحٌ اَوْ تَغِيْ.) “Hayır ve selametle gidip gelesin.” “Selametle gidip geliniz.”⁸⁰

تَغِيْ / təḡī (gelesin): Fasih Arapçadaki geliyor/gelir anlamına gelen تَجِيْ / teḡī’u muzâri fiilinin karşılığıdır.⁸¹ Fiilin ilk harfi esreli kılınmış ve sonundaki hemzenin dildeki ağırlık (sikal) sebebiyle atıldığı düşünülmektedir.

⁷⁸ Ferâhîdî, *Kitâbu’l-ʿAyn*, 3/117.

⁷⁹ Ömer, *Muʿcemü’l-lugati’l-ʿArabiyyeti’l-muʿâsıra*, 3/1959.

⁸⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 117.

⁸¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-ʿArab*, 1/51.

Fasih: "خَيْرٌ مَا رَدَّ فِي أَهْلِ وَمَالٍ." "Allah ailesine ve malına en hayırlı dönüş yapanlardan eylesin."⁸²

2) Alla ū muḥammad ma‘āk. (KK-2)

(اللَّهُ أَوْ مُحَمَّدٌ مَعَكَ) "Allah ve Muhammed seninle olsun."

مَعَكَ / ma‘āk (seninle,beraberinde): Fasih Arapçada مَعَكَ / ma‘ake kelimesiyle aynı anlamdadır. Ancak kelimenin sondan bir önce esreli ve son harfi sükûn olarak telaffuz edilmektedir.

Fasih: "كَانَ اللَّهُ لَكَ فِي سَفَرِكَ خَفِيرًا وَفِي حَضْرِكَ ظَهِيرًا بِسَعْيِ نَجِيحٍ وَأَوْبٍ سَرِيحٍ." "Yolculuğunda koruyucun, İkametinde dayanağın Allah olsun. Muvaffak bir çaban, rahat bir dönüşün olsun."⁸³

3) Alla yəğīb šəğlək ras(t). (KK-13)

(اللَّهُ يَجِيبُ شَغْلَكَ رَاسًا/ت.) "Allah işini rast getirsin." "Allah işini rast getirsin."⁸⁴

رَاسًا/ت / ras(t) (rast, doğru): Bu kelime Farsçadan Türkçeye geçmiştir.⁸⁵ Türkçeden de Mardin lehçesine geçtiği düşünülmektedir.

4) Yā rabbī təstəṛ-ū ū-tvaşəl-u maḥall-u ıb-xayr ū salamī. (KK-3)

(يَا رَبِّي تَسْتَرْوُ أَوْ تُتَوَصَّلُو مَحَلُّو إِيْمَتَرُ أَوْ سَلَامِي.) "Ya Rabbi onu esirge ve onu gideceğe hayır ve selamete ulaştır."

سَلَامِي / salamī (selamet, esenlik): Fiilin aslı السلامة / es-selâmetu'dür.⁸⁶ Mardin lehçesinde müenneslik alâmeti olarak kelimenin sonuna ي /ye harfi getirilmiştir.

⁸² Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fî emsâli'l-'Arab* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 2/78.

⁸³ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd* (Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2002), 121.

⁸⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 47.

⁸⁵ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1988), 370.

⁸⁶ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, 7/265.

Fasih: "بَصَّرَكَ اللَّهُ مَحَلَّكَ وَهَدَاكَ رَحْلَكَ وَسَرَّ بِأَوْتِكَ أَهْلَكَ." "Allah gideceğin yeri görmeyi nasip eylesin. Yolunda kılavuzun olsun. Dönüşünle de aileni bahtiyar eylesin."⁸⁷

5) Alla Te'ālā yəḥḫəṭ darəb malih ƣəddamək. (KK-4)

(الله تعالى يحط درب مليح قدامك.) "Allah önüne iyi yollar çıkara." "Hayra karşı."⁸⁸
"Gittiğin yolda hayır göresin."⁸⁹

درب / darəb (yol,cadde): Fasih Arapçada bu anlamda دَرَبْ / darbun kelimesi kullanılmaktadır. Ancak Mardin leçesinde ر / râ esreli, son harf sakin olarak telaffuz edilmektedir. Fasih Arapçada yol manasında طَرِيقْ / ƣarîƣ⁹⁰ kelimesi de kullanılmaktadır.

Fasih: "جَعَلَ سَفَرَكَ أَيْمَنَ سَفَرٍ عَلَيَّكَ." "Allah bu yolculuğunu en refah, en gönenc yolculuğun eylesin."⁹¹

"وَجَّهَنِي إِلَى الْخَيْرِ أَيْنَمَا تَوَجَّهْتُ." "Allah'ım her ne tarafa yönelirsem sen beni hayra yönlendir."⁹²

6) Dā' la-Allah. (KK-5)

(دَاعْ لَلَّه.) "Allah'a emanet." "Rabb'ime emanet ola, o kayıra."⁹³ "Hakka emanet"⁹⁴

دَاعْ / Dā' (bırakılmış, terkedilmiş ,emanet): Bu kelimenin ism-i meful (مُؤَدَوْعْ) manasında kullanılan ism-i fail olduğu düşünülmektedir. Kelimenin aslı وَادِعْ / vādə'un şeklinde bırakan, terk eden anlamındadır. Ancak Mardin lehçesinde

⁸⁷ Cāhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd*, 121.

⁸⁸ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 93.

⁸⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 88.

⁹⁰ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârû's-Sihâh*, thk. Yusuf Şeyh Muhammed (Beyrut-Saydâ: el-Mektebetu'l-'Asriyye-ed-Dâru'n-Nemuzeciyye, 1999), 189.

⁹¹ Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ fî sinâ'ati'l-inşâ'*, 8/168.

⁹² Ebû Abdillâh Hüseyin b. İsmâîl b. Muhammed el-Mehâmilî, *Kitâbu'd-Du'â'*, thk. 'Amr Abdulmun'im (Kâhire-Cidde: Mektebetu İbn Teymiyye-Mektebetu'l-'İlm, 1993), 74.

⁹³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 113.

⁹⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 90.

kelimenin başındaki و / vâv ve sonundaki tenvîn hazfedilmiştir. و / vâv hazf edildiği için ondan sonra gelen ا / elif, د / del harfinin önüne gelmiştir. Türkçemizde “*emanet üzere verilen şey*” anlamına gelen vedi’a kelimesi bu fiille aynı etimolojiye sahiptir.⁹⁵

Fasih: "أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَخَوَاتِيمَ عَمَلِكَ." “*Emanetini, dinini ve işlerinin akıbetini Allah’a tevdi ediyorum.*”⁹⁶

7) Ənvaddə’kən la-Allah. (KK-5)

(إِنِّي نَوَيْتُكَ) “Sizi Allah’a emanet ediyoruz.” “Allah'a ismarladık.”⁹⁷

Fasih: "أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهَ الَّذِي لَا تَضِيْعُ وَدَائِعُهُ." “*Seni; Nezdinde hiçbir emanetin zayı olmadığı, Allah’a emanet diyorum.*”⁹⁸

8) Alla yəṣahhəl darəbkən. (KK-5)

(اللَّهُ يَسْهِّلُ دَرَجَتَكَ) “Allah yolunuzu kolay eyleye.” “Yolun açık olsun.”⁹⁹

Fasih: "سَهَّلَ اللَّهُ لَكَ السَّيْرَ." “Allah sana yolculuğu kolay eylesin.”¹⁰⁰

9) Alla yəğīb šəğlək ras(t) bə-ğāh əl-ḥamza ū-l ‘abbās. (KK-5)

(اللَّهُ يَجِيبُ شِغْلَكَ رَأْسًا بِجَاهِ حُمَزَةِ أَوْ لُعْبَاسٍ) “Allah, Hamza ve Abbas’ın yüzü suyu hürmetine işini rast getirsin.”

يَجِيبُ / yəğīb (getirsin): جاء / ġā’e fiili fasih Arapçada “geldi” anlamını ifade eder.¹⁰¹ Ancak bu fiil ب جاء / ġā’e bə şeklinde ب / be harf-i cerri ile kullanıldığında

⁹⁵ Sevan Nişanyan (ed.), *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü* (İstanbul: Adam Yayınları, 2007), 921.

⁹⁶ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-‘Askerî, *Dîvânu’l-me’ânî* (Beyrut: Dârü’l-Cîl, 1900), 2/229.

⁹⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 25.

⁹⁸ Ebû Abdullah Muhammed b Sa’d b Meni’ Zühri İbn Sa’d, *Kitâbu’t-tabakâtı’l-kebir = et-Tabakâtu’l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü’l-Hancı, 2001), 5/242.

⁹⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 129.

¹⁰⁰ Câhiz, *el-Mehâsin ve’l-azdâd*, 121.

¹⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 1/51.

“getirdi” anlamını ifade eder.¹⁰² Mardin lehçesinde de يَجِيءُ / yəğīb fiilinin aslı يَجِيءُ بِهِ / yəğī’u bihi olduğu düşünülmektedir. Fiilin sonundaki hemze ve ب / be harf-i cerrinin sonundaki zamirin hazf edildiği tahmin edilmektedir.

10) Əb-həməyət Alla. (KK-5)

(إِنِّمَاتِ اللّٰهُ) “Allah’ın himayesiyle gidin.” “Allah saklasın.”¹⁰³

Fasih: "أُخْرِجْ فِي كَنْفِ اللّٰهِ وَكَنْفِهِ." “Allah’ın gözetim ve koruyuculuğunda çıkasın.”¹⁰⁴

11) Alla ma’ək. (KK-8, KK-13, KK-16)

(اللّٰهُ مَعَكَ) “Allah seninle olsun.”

Fasih: "كَانَ اللّٰهُ صَاحِبَكَ فِي السَّفَرِ." “Yolculuğunda yoldaşın Allah olsun.”¹⁰⁵

12) Əb-ħəfəz Alla. (KK-11)

(إِنِّحِظْ اللّٰهُ) “Allah’ın korumasıyla gidesiniz.”

Fasih: "جَعَلَكَ اللّٰهُ فِي حِفْظِهِ وَكَنْفِهِ." Allah seni korumasında ve gözetiminde eylesin.”¹⁰⁶

13) Əb-ħamā Alla. (KK-11)

(إِنِّحَمَّا اللّٰهُ) “Allah’ın himayesiyle gidesiniz.” “Rabbim seni esirgeye.”¹⁰⁷

Fasih: "فِي وَدَائِعِ اللّٰهِ وَكَنْفِهِ وَجَوَارِهِ وَسِتْرِهِ وَأَمَانِهِ وَحِفْظِهِ وَذِمَامِهِ." “Allah’ın; koruması, esirgemesi, saklaması, hıfzı ve zimmetiyle gidin.”¹⁰⁸

14) Bala қаdā ū balā ənšalla. (KK-16)

¹⁰² Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tacu’l-luga ve sihâhu’l-‘Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attar (Beyrut: Dârü’l-İlm li’l-Melayin, 1987), 5/1/42.

¹⁰³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 56.

¹⁰⁴ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

¹⁰⁵ Ebû’l-Abbâs Kemâlüddîn Ahmed b. Abdilmü’min b. Mûsâ b. İsâ el-Kaysî eş-Şerîşî, *Şerhu Makâmâtî’l-Harîrî* (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2006), 1/345.

¹⁰⁶ Kalkaşendî, *Subhu’l-A’sâ fî sinâ’ati’l-inşâ’*, 8/168.

¹⁰⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 114.

¹⁰⁸ Câhiz, *el-Mehâsin ve’l-azdâd*, 121.

(بَلَا قَضَا أَوْ بَلَا إِنشَاءَ اللَّهِ.) “Kazasız belasız gidesiniz inşallah.” “Sana gelecek belalar dağa taşar gelsin.”¹⁰⁹

بَلَا / Balā (bela, sıkıntı): Kelimenin aslı بَلَاءٌ / Balā’un olup fasih Arapçada sınama, imtihan anlamına gelmektedir.¹¹⁰ Mardin lehçesinde kelimenin sonunda bulunan hemze telaffuz edilmeyip kelimeden hazfedilmiştir. Ayrıca kelime sıkıntı, musibet manasında Türkçemize de geçmiştir.¹¹¹

5. Kötülüklerden (Bela / Şer) Korunmakla İlgili Olanlar

Hayatın olağan akışı içinde insanın başına bazı bela ve musibetler gelebilmektedir. Bela ve musibetlere maruz kalmamak veya bela ve musibetlerin beterinden sakınmak için birtakım dualar edilmektedir. Doğal veya beşerî bir belayla, bir kazayla karşılaşan kimse bu hadiseden korunmak veya böyle bir hadiseyle karşılaşan kimseye destek olmak için bazı dua kalıpları kullanırlar. Bu başlık altında Gökçe köyü ve çevresinde bela ve musibetlerden korunmak için söylenen dua kalıplarına yer verilmektedir.

1) Alla yəstər mın akbar. (KK-1)

(اللَّهُ يَسْتَرْ مِنْ أَكْبَرِ.) “Allah beterinden saklasın.” Musibet vaki olduktan sonra söylenir. “Allah daha beterinden korusun.”¹¹²

2) Allah yısahhəla ‘alaykən. (KK-1)

(اللَّهُ يَسَّهِّلُ عَلَيْكَ.) “Allah bu musibeti kolay atlatmayı nasip eylesin.”

يُسَّهِّلُ/yısahhəla (kolay eylesin): Fasih Arapçada يُسَّهِّلُهَا (yusahhəluhā) şeklinde telaffuz edilmekte ve aynı anlamda kullanılmaktadır.¹¹³ Ancak Mardin lehçesinde

¹⁰⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 116.

¹¹⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-Ayn*, 8/340.

¹¹¹ Yaşar Çağbayır (ed.), *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), 1/534.

¹¹² Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 31.

¹¹³ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Komisyon (Kuveyt: Dâru'l-Hidâye), 29/234.

fiilin sonundaki ها (hâ) zamiri hazf edilmekte ve fiilin sonu üstün/fethalı olarak seslendirilmektedir.

Fasih: "سَهِّلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْأَمْرَ." "Allah işini kolay kılsın."¹¹⁴

3) Alla yəḥfaznā ū yəḥfazkən mən kaḍa ū balā. (KK-1)

(اللَّهُ يَحْفَظُنَا أَوْ يَحْفَظُكَ مِنْ قَضَى أَوْ بَلَاءٍ) "Allah'ım imtihanımın zorluğundan, sıkıntılara düşmekten düşmana alay konusu olmaktan ve kötü kaza'dan sana sığınırım."¹¹⁵

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَثَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ." "Allah bizleri ve sizleri kaza ve belalardan muhafaza eylesin." "Allah kazadan beladan esirgesin."¹¹⁶

"أَمْتُ فِي حَجَرٍ لَا فَيْكَ." "Eğrilip zayıflama ile kırılma ve dağılıp yok olma taşta olsun sen de olmasın."¹¹⁸

4) Alla yıxaffəfa 'alaykən. (KK-1)

(اللَّهُ يَخَفِّفُ عَلَيْكَ.) "Allah bu mihnetinizi hafifletsin."

Fasih: "سَبَّحَ اللَّهُ عَنْكَ الشِّدَّةَ." "Allah zorluğunuzu hafifletsin."¹¹⁹

5) Alla yəṭ'ṭik əş-şabər (KK-1)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ صَبْرًا.) "Allah sana sabır versin." "Allah sabırlar versin."¹²⁰

"أَفْرَغَ اللَّهُ الصَّبْرَ عَلَيْكَ." "Allah ona sabırlar versin."¹²¹

¹¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-ʿArab*, 11/349.

¹¹⁵ Zeynuddîn ebu'l-Ferec ibn Şeyhete'l-Mısrî, *es-Sânî min şî'ârî'l- ebrâr fi'l-ed'ıye ve'l-ezkâr*, thk. Hilaf Mahmûd Abdüssemi' (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 2/329.

¹¹⁶ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 49.

¹¹⁷ Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sıbeveyhi*, thk. Ahmed Hasan Mehdeli-Ali Seyyid Ali (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008), 2/220.

¹¹⁸ M. Edip Çağmar, "Araplarda Dua ve Yaygın Olarak Kullanılan Duaların Belagat Açısından Değerlendirilmesi", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2003), 177.

¹¹⁹ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 4/80.

¹²⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 55.

¹²¹ Ömer, *Mu'cemü'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra.*, 3.

6) Alla te‘alā lā-yə‘tīk kaḏā ū balā. (KK-2)

(الله تَعَالَى لَا يُعْطِيكَ قَضَى أَوْ بَلَاءَ) “Allah Teâlâ sana, kaza ve bela vermesin.”

Fasih: "كَانَ اللهُ جَارَكَ مِنْ فَجَائِعِ الدَّهْرِ وَنَوْبِهِ." “Zamanın felaket ve musibetlerine karşı koruyucun Allah olsun.”¹²²

7) Alla la-yəlkəmək. (KK-2)

(الله لَا يُلْكَِمُكَ) “Allah ayağına taş değdirmesin.” / Allah ayağını sürçmesin.”

“Ayağın tökezlemesin.”¹²³ “Allah, ayağına taş dokundurmasın.”¹²⁴

Fasih: "وَلَا كِبَابَاكَ مَرْكَبٌ وَلَا أَشَتْ بِكَ مَذْهَبٌ وَلَا تَعَذَّرَ عَلَيْكَ مَطْلَبٌ." “Hiçbir merkebinin ayağı sürçmesin, yolunu şaşırmasın ve umduğundan mahrum kalmayasın.”¹²⁵

8) Alla yəstərk mən əl- ғаḏā ū əl-balā. (KK-8, KK-12)

(الله يَسْتِرْكُ مِنْ لَقْضَى أَوْ لَبْلَاءَ) “Allah seni, kaza ve belalardan esirgesin.” “Allah kazadan beladan korusun.”¹²⁶

Fasih: "سَلَّمَكَ اللهُ مِنْ كُلِّ آفَةٍ." “Allah seni her türlü afetten esirgesin.”¹²⁷

9) Alla te‘alā yəšəd mən ‘alayk ǧəmm əl-ḥəkkām ū ẓillām. (KK-11)

(الله تعالى يَشِيدُ مِنْ عَلَيْكَ ثَمَّ إِحْكَامٌ أَوْ ظِلَامٌ) Allah sana karşı zalimlerin ve hükümdarların ağzını bağlasın. (Onların şerlerinden esirgesin).”

ظَلَامٌ / ẓəllām (zalimler): Fasih Arapçada bu ifadenin ظَالِمُونَ / zālāmūne ve ظُلَامٌ / zullāmun şeklinde çoğulu gelmektedir.¹²⁸ Mardin lehçesinde ظَلَامٌ/zullāmun

¹²² Kalkaşendî, *Subhu'l-a‘şâ fî sinâ‘ati'l-inşâ*, 8/168.

¹²³ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 85.

¹²⁴ Erol, *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*, 69.

¹²⁵ Câhiz, *el-Mehâsin ve'l-azdâd*, 121.

¹²⁶ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 49.

¹²⁷ Ebû Nasr Ahmed b. Hâtim el-Bâhilî, *Şerhu Dîvânî Zi'r-rumme*, thk. Abdülkuddüs Ebû Salih (Cidde: Müessesetü'l-Îmân, 1982), 2/1167.

¹²⁸ Muhammed Hasan Hasan Cebel, *el-Mu'cemu'l-iştikâkiyyi'l-muessal li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 2010), 3/1371.

başındaki ظ / zâ' harfi esreli telaffuz edilmekte ve kelimenin sonundaki tenvîn hazf edilerek sâkin kılınmaktadır.

10) Alla te'alā yəḥfazək. (KK-15)

(اللَّهُ تَعَالَى يَحْفَظُكَ.) "Allah seni, muhafaza eylesin."

Fasih: "سَقِيًا وَرَعِيًا." "Allah, seni içirsin ve koruyup, kollasın."¹²⁹

"كَأَنَّكَ اللَّهُ." "Allah seni korusun"¹³⁰

11) Əğrək lā-tənləkəm əb-ḥağara. (KK-17)

(إِجْرِكَ لَا تَنْلِكَمْ إِجْرَهُ.) "Ayağına taş düşmesin."

أَرْجُلُ / əğrək (Ayağın): Fasih Arapçada bu kelimenin karşılığı olarak çoğulu رِجْلٌ (arğulun) olan رِجْلٌ (rəğlun) kelimesi kullanılmaktadır.¹³¹ Ancak Mardin lehçesinde kelimenin başına hemze getirilmiş ve kelimenin sonundaki ل (lâm) harfi hazf edilmiştir. Zamirle kullanıldığında cim sakın kılınmaktadır. Yalın olarak kullanıldığında ise إَجْر (əğər) şeklinde ج (cim) harfi esreli telaffuz edilmektedir. Kelime fasihi Arapçadaki karşılığıyla aynı anlamda kullanılmaktadır.

Fasih: "خُطِي عَنْكَ السُّوءُ." "Kötülükler sana erişmesin."¹³²

12) Alla yəḥfazək mən qaḍavāt ū əl-balavāt. (KK-18)

(اللَّهُ يَحْفَظُكَ مِنْ قَضَوَاتٍ أَوْ لَبَلَوَاتٍ.) "Allah seni kazalardan ve belalardan muhafaza eylesin." "Allah kazadan beladan muhafaza etsin."¹³³

¹²⁹ İbnu's-Sikkî, *Kitâbü'l-elfaz*, 434.

¹³⁰ Bekrî, *Faşlu'l-makâl fî şerhi kitâbı'l-emsâl*, 79.

¹³¹ Muhammed b. Osmân b. Kâsım el-Cüşemî es-Sicistânî, *el-Fark beyne'l-âdemiyyîn ve beyne külli zî rûh*, thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin (Bağdat: Mecelletü'l-Mecma'ıl 'ilmiyyi'l-'Irâkî, 1986), 231.

¹³² Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkî, *İslâhu'l-mantık*, thk. Muhammed Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 2002), 262.

¹³³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 49.

Fasih: "أَحَاطَكَ بِحِطَّتِهِ." "Allah seni kuşatıp kollasın."¹³⁴

"فَرَطَ اللَّهُ عَنْكَ مَا تَكْرَهُ." "Allah kerih gördüğün şeyleri senden bertaraf etsin."¹³⁵

6. Ölüm ve Cenazelerle İlgili Olanlar

Ölüm her insan için mukadder bir hakikattir. Ölen kişiyi hayırla anmak ve ona mağfiret dilemek dinimizce emredilmektedir. Zira peygamber efendimiz (sav) hadis-i şerifinde “Ölülerinizi hayırla yâd edin”¹³⁶ buyurmaktadır. Hem ölen kişiyi hayırla yâd etmek hem de geride kalanların üzüntülerini hafifletmek ve onları teselli etmek için bazı dua kalıpları kullanılır. Bu bağlamda biz de Gökçe köyü çevresinde ölüm ve cenazelerle ilgili olan Arapça dualara yer vereceğiz.

1) Alla yərhamū. (KK-1, KK-5, KK-7, KK-8, KK-9, KK-10, KK-11, KK-13, KK-14, KK-15, KK-18)

(اللَّهُ يَرْحَمُو.) "Allah ona rahmet eylesin." "Allah rahmet eylesin."¹³⁷

Fasih: "رَحِمَهُ اللَّهُ." "Allah ona rahmet eylesin."¹³⁸

"رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ." "Allah'ın rahmeti üzerine olsun."¹³⁹

"حَنَانِيكَ." "Allah bol bol rahmet etsin."¹⁴⁰

2) Alla yəhəttü Əb-bāb əğ-ğannī (KK-1)

(اللَّهُ يَحِطُّوْ إِبَابَ جَنِّي.) "Allah onu cennetin kapısından soksun." "Cennet mekânın olsun."¹⁴¹

¹³⁴ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ fî sinâ'ati'l-inşâ*, 8/168.

¹³⁵ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

¹³⁶ Ebû'l-Hasan Nureddin Ali b Sultan Muhammed Ali el-Kari, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu mişkâtü'l-mesâbih*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2002), 5/2125.

¹³⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 55.

¹³⁸ Ebû Bîşr Amr b. Osman b. Kanber el-Harisi Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1988), 1/314.

¹³⁹ Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 1/330.

¹⁴⁰ Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 1/348.

¹⁴¹ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 94.

Fasih: "تَوَهَّأَ اللَّهُ الْجَنَّةَ." "Allah onu cennetle mükafatlandırın."¹⁴²

3) A'zam-Allahū aḡrakum va- aḥsana 'azaakum va-ḡafara lə-marḥūməḱum/ marḥūmətəḱum. (KK-1)

(أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ وَأَحْسَنَ عَزَائِكُمْ وَعَفَرَ لِمَرْحُومِكُمْ/مَرْحُومَتِكُمْ.) "Allah ecrinizi bol, taziyenizi güzel ve vefat eden merhumunuzun/merhumenizin günahlarını mağfur eylesin."

Fasih: "أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ وَعَفَرَ لِمَرْحُومِكُمْ." "Allah ecrinizi büyük eylesin ve mevtanıza mağfiret eylesin."¹⁴³

"أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ وَأَحْسَنَ عَزَاكَ، وَرَجَمَ اللَّهُ مَيِّتَكَ." "Allah ecrinizi büyük, taziyenizi güzel eylesin ve mevtanıza da rahmet eylesin."¹⁴⁴

4) Alla te'alā yəḥəṭṭū bə-ḡ-ḡannī (KK-1)

(اللَّهُ يَحِطُّ بِلَجَنِّي.) "Allah onu cennetine alsın." "Cennet köşküne varasın."¹⁴⁵

Fasih: "تَوَهَّأَ اللَّهُ الْجَنَّةَ." "Allah sevabını cennet eylesin."¹⁴⁶

5) məṭraḥu yəḱūn ḡannī ənşalla.(KK-4)

(مَطْرَحُو يَكُونُ جَنِّي إِنْشَاءً.) "Mekâmı cennet olsun inşaallah." "Yeri cennet olsun."¹⁴⁷

Fasih: "رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَرْضَاهُ، وَجَعَلَ مَثْوَاهُ الْجَنَّةَ." "Allah ondan razı olsun onu da (vereceği nimetlerle) razı eylesin ve makamını cennet kılsın."¹⁴⁸

6) Alla yəḡfər lanā ū ləhu. (KK-4)

¹⁴² Suyûtî, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luḡa*, 2/234.

¹⁴³ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman A'zami (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983), 3/396.

¹⁴⁴ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh ibn Kudâme, *el-Mugnî*, thk. Taha ez-Zeytî vd. (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 2/405.

¹⁴⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 76.

¹⁴⁶ Suyûtî, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luḡa*, 2/234.

¹⁴⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 128.

¹⁴⁸ Ebu'l-Yümn Mucirüddin Abdurrahman Ebu'l-Yumn el-'Uleymi, *et-Târîhu'l-mu'teber fî enbâ'i men 'aber*, thk. Heyet (Dimaşk: Darü'n-Nevadir, 2011), 1/322.

(اللَّهُ يَغْفِرْ لَنَا أَوْ لَكَ) “Allah bize de ona da mağfiret etsin.” “Yağfirillah.”¹⁴⁹

Mağfiret dileme ile alakalı ayet-i kerime şöyle bir dua varit olmaktadır: وَقُلْ "رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ." (Resulüm!) De ki: "Bağışla ve acı rabbim! Sen merhametlilerin üstünüsün."¹⁵⁰

7) Alla yəşabbərkən. (KK-5)

(اللَّهُ يَصْبِرْكُمْ) “Allah sizlere sabır versin.” “Allah sabırlar versin.”¹⁵¹

Fasih: "أَلْهَمَكُمُ اللَّهُ الصَّبْرَ الْجَمِيلَ." “Allah sizlere sabr-ı cemiller ilham etsin.”¹⁵²

8) Alla yə‘fī ‘annā ū ‘annū. (KK-7)

(اللَّهُ يَغْفِي عَنَّا أَوْ عَنْكَ) “Allah bizi de onu da affeylesin.” “Allah günahlarını affede.”¹⁵³

Fasih: "عَفَا اللَّهُ عَنْهُ." “Allah onu bağışlasın.”¹⁵⁴

9) Alla yəğfər zünubu. (KK-9)

(اللَّهُ يَغْفِرْ ذُنُوبَ) “Allah günahlarını bağışlasın.” “Yağfirillahu zünubehu.”¹⁵⁵

Fasih: "عَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ." “Allah günahlarını mağfur eylesin.”¹⁵⁶

"سَاخَكَ اللَّهُ." “Allah seni hoş görsün, günahlarını affetsin.”¹⁵⁷

10) Alla te‘ālā yə‘fī ‘ānnu. (KK-9)

¹⁴⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 126.

¹⁵⁰ Mü'minûn 23/118.

¹⁵¹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 55.

¹⁵² Ebu'n-Neda' Ma'd b. Nasrullah b. Receb Bağdadî İbnu's-Saykal el-Cezerî, “el-Makâmâtü'z-Zeyniyye” (Şamile, 2010), 119.

¹⁵³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 38.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâtü'l-kebîr*, 6/201.

¹⁵⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 126.

¹⁵⁶ Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm el-Fârâbî, *Mu' cemu divanu'l-edeb*, thk. Ahmed Muhtar Ömer - İbrahim Enîs (Kahire: Müessesetü Dârü's-Şa'b, 2003), 2/158.

¹⁵⁷ Cenedî, *es-Sulûk fî tabakâtü'l-ulemâ' ve'l-mulûk*, 1/347.

(اللَّهُ تَعَالَى يَغْفِرُ عُنُو.) “Allah onun günahlarını affetsin.” “Allah hatamızı bağışlaya.”¹⁵⁸

Fasih: "عَفَا اللَّهُ عَنْهُ." “Allah onu affetsin.”¹⁵⁹

11) Xalafkən ‘alā Allah. (KK-10)

(خَلَفَكَ عَلَى اللَّهِ.) “Allah size yerini dolduracak bir halef nasip etsin. /Vefat edeni unutturacak birini nasip etsin.”

Fasih: "خَلَفَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بِخَيْرٍ." “Allah size, (vefat edenin yerine) hayırlı bir halef nasip etsin.”

"أَخْلَفَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بِخَيْرٍ." “Allah size, (vefat edenin yerine) hayırlı bir halef nasip etsin.” Birinci ifade; anne, baba gibi yerinin dolması mümkün olmayan ve merhumlar için kullanırken ikinci ifade zevce vs. gibi yerinin dolması mümkün olan merhum/merhumeler için kullanılmaktadır.¹⁶⁰

12) Ġafar-Allahu lanā ū lahu. (KK-11)

(عَفَرَ اللَّهُ لَنَا أَوْ لَهُ.) “Allah bize ve ona mağfiret etsin.”

Fasih: "عَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ، وَأَخْسَنَ إِلَيْهِمَا وَإِلَيْهِ." “Allah ona ve ebeveynine mağfiret etsin, ona ve ebeveynine ihsanda bulunsun.”¹⁶¹

13) Alla yəğbər muşibətkən. (KK-12)

(اللَّهُ يَجِيرُ مَصِيبَتِكُنْ.) “Allah musibetinizi onarsın.”

Fasih: "رَمَصَ اللَّهُ مُصِيبَتَكَ." “Allah musibetini onarsın.”¹⁶²

¹⁵⁸ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 39.

¹⁵⁹ İbn Sa’d, *Kitābu’t-tabakātı’l-kebîr*, 6/201.

¹⁶⁰ Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ bulûgi’n-nihâye fî ‘ilmi me’âni’l-Kur’ân ve tefsîrihi ve ahkâmihî ve cümelin min fûnâni ‘ulûmih*, thk. Camiatü’s-Şarika Külliyyatü’d-Dirasati’l-Ulya ve’l-Bahsi’l-İlm (eş-Şarika: Camiatü’s-Şarika Külliyyatü’d-Dirasati’l-Ulya ve’l-Bahsi’l-İlmî, 2008), 4/2536.

¹⁶¹ Ebû Muhammed (Ebû Amr) Abdullah (Rûzbih / el-Mübârek) ibnu’l-Mukaffa, *el-Edebu’l-kebîr ve’l-Edebu’s-sagîr* (İskenderiyye: Dâru İbni’l-Kayyim, 2011), 13.

¹⁶² İbnu’s-Sikkî, *Kitâbü’l-elfaz*, 432.

"جَبَرَ اللَّهُ مُصِيبَتَكَ، وَعَفَرَ لِمُتَوَفَاكَ." "Allah musibetini ongun eylesin ve ölmüşüne de mağfiret eylesin."¹⁶³

14) Alla yəğ'alū əb-ğarık ər-raħmī. (KK-13)

(اللَّهُ يَجْعَلُ إِنْعِرِي رَحْمِي.) "Alla onu garik-i rahmetiyle kuşatsın." "Nurlar içine gark olasin."¹⁶⁴ "Allah'ım bizi rahmet denizine at."¹⁶⁵

Fasih: "تَعَمَّدَهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ وَأَدْخَلَهُ بُحْبُوحَ جَنَّتِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ" "Allah onu rahmetiyle kuşatsın ve Hz. Muhammed ve ailesi ile birlikte onu müreffeh cennetine alsın."¹⁶⁶

15) Alla yərħamū əb-raħmətu əl-vās'ā. (KK-13)

(اللَّهُ يَرْحَمُ إِبْرَاهِيمَ لَوَاسِعَةً.) "Allah ona engin rahmetiyle, rahmet eylesin." "Allah gani gani rahmet eylesin."¹⁶⁷

Fasih: "رَحِمَهُ اللَّهُ رَحْمَةً وَاسِعَةً وَأَسْكَنَهُ فَيْسَحَ جَنَّتِهِ." "Allah ona geniş, bol bir rahmetle, rahmet eylesin ve onu engin cennetine alsın."¹⁶⁸

16) Alla yəhavvəna 'alayu. (KK-5)

(اللَّهُ يَهَوِّنَا عَلَيَّو.) "Allah acısını hafifletsin."

Fasih: "هَوَّنَ اللَّهُ عَلَيْكَ سَكْرَةَ الْمَوْتِ." "Allah sana ölüm sekaratını kolay eylesin."¹⁶⁹

¹⁶³ Ebü'l-Kāsım Musnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî (Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1994), 22/96.

¹⁶⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 109.

¹⁶⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 43.

¹⁶⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Asl = el-Mebsût*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Efganî (Karaçi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmu'l-İslamiyye, 1954), 3/406.

¹⁶⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 37.

¹⁶⁸ Ebû Ca'fer en-Nehhas, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ali Sabuni (Mekke: Câmîatü Ümmü'l-Kura, 1988), 1/26.

¹⁶⁹ Ebû Muhammed Sehl b. Abdullah Sehl et-Tüsterî, *Tefsiru't-Tusterî*, thk. Muhammed Basîl Uyun es-Sud (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 182.

7. İyi Dileklerde Bulunmak ve Temennilerle ilgili olanlar

Bu dualar bayram vs. diğer bazı münasebetlerle ilgili olabileceği gibi güzel bir yaşam sürme, umduğuna nail olma gibi durumlar için kullanılmaktadır.

1) Alla lā-yxallī ḥasrətək əb-ḳalbək. (KK-1)

(الله لَا يَخْلِي حَسْرَتَكَ إِنْقِلَابُكَ.) “Allah kalbindeki hasreti gönlünde komasın. /Umduğuna eresin.”

2) Rabbī təstər ‘alaynā mən əl-əmhād l-əlḥād. (KK-11)

(رَبِّي تَسْتَر عَلَيْنَا مِنْ أَلْمَهَادِ لِلْأَلْحَادِ.) “Allah’ım bizi beşikten mezara kadar esirge.”

3) Alla te‘ālā lā-ydər məsləm. (KK-13)

(أَللَّهُ تَعَالَى لَا يُضِرُّ مُسْلِمًا.) “Allah Teâlâ hiçbir Müslümana zarar vermesin.”

4) ‘idəkm mubārak. (KK-16)

(عِيدُكُمْ مُبَارَكٌ.) “Bayramınız mübarek olsun.” “Bayramınız kutlu olsun.”¹⁷⁰ Tebrikine cevap olarak; “alayke abrak əl-a’yād ‘id-lāx ‘ərrīs/bəl-‘arūs/haccī.” denir. Yani “Daha nice bayramlara, -bekarsa- seneye gelinle veya damat olarak görelim seni” şeklinde dua edilir. Evli olanlara ise “bir dahaki bayrama seni hacı olarak görelim inşallah.” denir.

Fasih: "قَبِلَ اللَّهُ مِنْكَ الْفَرَضَ وَالسُّنَّةَ وَاسْتَقْبَلَ مِنْكَ الْحَيْرَ وَالْيَعْمَةَ وَقَرَنَ بِالْإِقْبَالِ يَوْمَكَ." "Allah senden farzları ve sünnetleri kabul eyleye, istikbaline hayır ve nimet yazsın ve günlerini bahtiyarlıkla geçirmeni nasip eylesin. Kurban Bayramı günlerinde edilen dualardandır."¹⁷¹

"تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنَّا وَمِنْكُمْ." "Allah bizden ve sizden ibadet u taatları kabul eylesin."¹⁷²

5) Alla lā-yxallī ḥasrā əb-ḳaləb ū ‘ayn ‘alā darəb. (KK-17)

¹⁷⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 72.

¹⁷¹ `Askerî, *Dîvânü'l-me'ânî*, 2/233.

¹⁷² Halid er-Rabât - Seyyid İzzet ‘Îd, *el-Câmi‘ li-‘ulûmi’l-imam Ahmed* (Feyyum: Darü'l-Felah, 2009), 6/534.

(اللَّهُ لَا يُخْلِي حَسْرَةً إِنْ قَلِبْتُ أَوْ عَيْنٌ عَلَى دَرَبٍ.) “Allah hiçbir gönülde hasreti, hiçbir gözü de yolu gözler bırakmasın.” “Allah hasretine kavuşursun.”¹⁷³

8. Sağlık ve Şifa Bulmayla İlgili olanlar

Hasta olan bir kişinin bir an önce iyileşmesi ve sağlığına kavuşması için iyi dileklerde bulunulur. Bu başlık altında Gökçe köyü çevresinde Arapça sağlık ve şifa bulma ile ilgili bazı dua kalıplarına yer verilmektedir.

1) Ya rabbī təktəb-lū mən raḥmətayn raḥmī. (KK-3)

“Ya rabbi ona iki rahmetten birini yaz.” “Allah iki iyilikten birini versin.”¹⁷⁴ Burada iki rahmetle; “ya şifa hastamız bulsun veyahut emanetini teslim al.” Manasını tazammun etmektedir. Özellikle elden ayaktan düşen, ağır hasta olan ihtiyaçlara söylenir.

2) Alla yəšāfək ənšalla. (KK-4)

(اللَّهُ يَشَافِيكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.) “Allah sana, şifa versin inşallah.” “Allah sana hayırlı şifalar vere.”¹⁷⁵

Fasih: "مَسَحَ اللَّهُ مَا بِكَ عَنْكَ." “Allah seni hastalıktan arındırsın.”¹⁷⁶

3) Alla yəšāfəka. (KK-5, KK-8, KK-10, KK-17)

(اللَّهُ يَشَافِيكَ.) “Allah sana şifa versin.” “Allah şifa versin.”¹⁷⁷

Fasih: "أَجَلَى اللَّهُ عَنْكَ." “Allah sendeki hastalığı gidersin.”¹⁷⁸

4) Alla yə’tīk əš-šāfā. (KK-5, KK-14, KK-18)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ شِفَاءً.) “Allah sana şifa versin.” “Allah şifa versin.”¹⁷⁹

¹⁷³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 39.

¹⁷⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 46.

¹⁷⁵ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 146.

¹⁷⁶ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

¹⁷⁷ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 146.

¹⁷⁸ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/395.

¹⁷⁹ Akalın, *Türk Dilek Alkışlar Kargışlar*, 146.

Peygamber efendimiz bu minvalde hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: بِسْمِ "Bismillah, yerimizin toprağı, bazımızın tükürüğü, Rabbimizin izniyle hastamız şifaya kavuşa." Bu tedavi ameliyesi şöyle tatbik ediliyordu: Peygamber efendimiz (sav) baş parmağıyla ağzından tükürük alır, toprağa bular akabinde hastanın ağrıyan yerine koyar ve yukardaki duayı ederdi.¹⁸⁰

" شَفَاكَ اللَّهُ وَعَافَاكَ اللَّهُ. " *Allah sana şifa versin, Allah sana afiyet versin.*"¹⁸¹

5) Alla yə'tik əş-şəhha ū əl-'āfi. (KK-9, KK-14)

(اللَّهُ يَعْطِيكَ صِحَّةً أَوْ لَعَالِي.) "Allah sana sağlık, afiyet versin." *Allah sağlık, afiyet versin.*"¹⁸²

Fasih: " عَافَاكَ اللَّهُ. " *Allah ona afiyet versin.*"¹⁸³

" عَافَاكَ اللَّهُ. " *Allah sana afiyet versin.*"¹⁸⁴

6) Alla yə'salləmık. (KK-10)

(اللَّهُ يَسَلِّمُكَ.) "Allah selamet versin." *Allah selamet versin.*"¹⁸⁵

Fasih: " حَيَّاكُمْ اللَّهُ وَأَشَاعَكُمْ السَّلَامَ. " *Allah var eylesin ve esenlik sizi kuşatsın.*"¹⁸⁶

7) Alla te'ālā yəktəb-lək əş-şəfā. (KK-11)

(يَا رَبِّي يَكْتُبْ لَكَ إِشْفَا.) "Allah Te'âlâ sana şifa yazsın." *Allah sana hayırlı şifalar vere.*"¹⁸⁷

¹⁸⁰ Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî Nevevî, *Riyâzu's-sâlihîn*, thk. Mahir Yasin Fahl (Dımaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2008), 274.

¹⁸¹ Ebû Abdillâh Huseyn b. Hasen b. Muhammed b. Halîm el-Halîmî, *el-Minhâc fî şu'abi'l-îmân*, thk. Hilmi Muhammed Fûde (Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1979), 3/341.

¹⁸² Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 56.

¹⁸³ Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu'l-luga*, thk. Muhammed Avd mur'ib (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 2001), 3/141.

¹⁸⁴ İbn Sa'd, *Kitâbu't-tabakâtı'l-kebîr*, 4/82.

¹⁸⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 58.

¹⁸⁶ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/393.

¹⁸⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 57.

Peygamber efendimiz hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: "أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ" "Kim bir hastanın yanına girip de şu duayı yedi defa okursa hasta şifaya kavuşur: Ulu arşın Rabbi olan Allah'tan sana şifa vermesini diliyorum."¹⁸⁸

8) Alla te‘alā yəšāfi əl-marḏān ənšalla. (KK-12)

(الله تَعَالَى يَشْفِي لِمَرْضَانِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.) "Allah Teâlâ hastaya şifa versin inşallah." "Hastalara iyilik sağlık."¹⁸⁹

Fasih: "عَجَّلَ الشِّفَاءَ لَكَ." "Allah acil şifalar versin."¹⁹⁰

9) Alla te‘alā yəḳavvəmək əb-rās ḡahālək. (KK-13)

(الله تَعَالَى يَقْوِمُكَ إِنْ رَأْسُ جَهَائِكَ.) "Allah Teâlâ şifa verip seni çocuklarının başında tuta."

10) Alla yəxaffəf ‘alayka šəddətək. (KK-14)

(أَلله يَخَفِّفُ عَلَيْكَ شِدَّتَكَ.) "Allah ıstırabımı hafif eylesin."

Fasih: "سَبَّحَ اللَّهُ عَنْكَ الشِّدَّةَ." "Allah zorluğunuzu hafifletsin."¹⁹¹

11) Alla yəṛəddək ‘alā hayətək ənšalla. (KK-14)

(الله يَرُدُّكَ عَلَى هَيْئَتِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.) "Allah seni eski sağlığına/heyetine kavuştursun inşallah."

Fasih: "عَادَ بِأَلْبِیِّ عَلَيْكَ." "Allah seni iyi haline döndürsün."¹⁹²

12) Alla te‘alā yə‘fık. (KK-15)

(الله تَعَالَى يَغْفِيكَ.) "Allah sana afiyet versin."

¹⁸⁸ Ebu'l-Fazl Celâleddin es-Suyûtî, *Cem‘u'l-cevâmi‘*, thk. Muhammed ibrahîm el-Hâic vd. (Kahire: Camiatu'l-Ezher, 2005), 9/177.

¹⁸⁹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 91.

¹⁹⁰ Kalkaşendî, *Subhu'l-A‘şâ fî sînâ‘ati'l-inşâ‘*, 8/168.

¹⁹¹ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 4/80.

¹⁹² Kalkaşendî, *Subhu'l-A‘şâ fî sînâ‘ati'l-inşâ‘*, 8/168.

Fasih: "أَقَالَ اللَّهُ عَشْرَتَكَ." "Allah sana afiyet versin ve günahlarını bağışlasın."¹⁹³

9. Aile, Ebeveynler ve Çocuklarla İlgili Olanlar

Bu dua başlığında ebeveynlerin bizatihi kendilerine yapılan duaların yanı sıra çocuklarına da yapılan dualar yer almaktadır. Çocuklar için en çok kullanılan dua kalıplarının başında Alla yəxallə ǧahālu dua kalıbıdır. Ebeveynlerle ilgili olan dua kalıplarında ise Alla yəxalləyu ibrās ǧahālu ifadesi gelmektedir.

1) Alla yəxalləyu ibrās ǧahālu. (KK-11)

(اللَّهُ يَخْلِيُوْا اِبْرَاسَ جَهَالُو.) "Allah onu çocuklarının başında bıraka."

2) Alla yəxallə ǧahālu. (KK-11)

(اللَّهُ يَخْلِيُوْا اِبْرَاسَ جَهَالُو.) "Allah çocuklarını bağışlaya."

3) Alla yəxalləyu l-əmmu ū abūhu. (KK-11)

(اللَّهُ يَخْلِيُوْا لَأُمُّوْ أَوْ أَبُوهُ.) "Allah anne ve babasına bağışlasın."

4) Alla yəhannī əmmu ū abūhu bəyu. (KK-11)

(اللَّهُ يَهَيِّ اُمُّوْ أَبُوهُ بَيُو.) "Allah anne ve babasını onunla berhudar eylesin."

Fasih: "أَمْتَعَكَ اللَّهُ بِهِ." "Allah seni, onunla berhudar eylesin."¹⁹⁴

5) Alla yəxalləyən. (KK-15)

(اللَّهُ يَخْلِيُنْ.) "Allah bağışlasın."

6) Alla yəṭavvəl 'əmrən. (KK-15)

(اللَّهُ يَطْوِلْ عِمْرُنْ.) "Allah ömürlerini uzun eyleye."

¹⁹³ Ebû Muhammed Abdullah b. Cafer b. Muhammed ibn Dürüsteveyh, *Tashîhu'l-Fadîh*, thk. Muhammed Bedevi Mahtun (Kahire: el-Meclisü'l-'A'la li'ş-Şuuni'l-İslamiyye, 1998), 44.

¹⁹⁴ İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-udebâ' ve muhâverâtü's-şu'arâ' ve'l-bulegâ'*, 1/486.

Fasih: "مَدَّ اللَّهُ فِي عُمْرِكَ." "Allah ömrünü yaysın, uzun eylesin."¹⁹⁵

10. Teşekkür Etme ve Şükranla Bulunmayla İlgili Olanlar

Şükranla bulunmak, yapılan iyiliğin kadrini bilip makbule geçtiğini ifade etmektir.¹⁹⁶ Müslümanın kendisine iyilik yapan kimseye şükranla bulunması, dua etmesi müstehaptır.¹⁹⁷ Zira peygamber efendimiz (sav) hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: "لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ." "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmez."¹⁹⁸ Buyurarak insanlara teşekkür etmenin ehemmiyetine dikkat çekmiş ve onları teşekkür etmeye teşvik etmiştir. Çünkü yapılan iyiliğe teşekkür etmek insani ve erdemli davranıştır.

Peygamber efendimiz (sav) diğer hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: مَنْ صَنَعَ "Kim size bir iyilikte bulunursa, onu mükafatlandırınız. Şayet kendisini mükafatlandıracak bir şey bulamazsanız, ona dua edin. Bu şekilde kendisini mükafatlandırmış olursunuz."¹⁹⁹ Hadisinden anlaşıldığı üzere bir kişiye dua etmenin bizatihi kendisinin mükafat olduğu beyan edilmiştir.

1) Ətəzallün taybîn. (KK-1)

(إِظْلُونَ طَيِّبِينَ.) "Sağ olasınız." "Sağ ol, var ol."²⁰⁰

طَيِّبِينَ / taybîn (sağ, hoşnut): Mardin lehçesinde bu kelimenin anlamı bağlamına göre değişmektedir. Əl-akəl tayyəb (yemek güzeldir) örneğinde olduğu gibi yemeğin hoş ve lezzetli olduğunu belirtmek için kullanılır. Fasih Arapçada da bu

¹⁹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Abbâs b. Muhammed b. Sûl-Tegin el-Bağdâdî eş-Şatrancî es-Sûlî, *Edebu'l-kuttâb*, thk. Muhammed Behcet el-Eseri (Bağdad: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1922), 152.

¹⁹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4/423.

¹⁹⁷ Abdurrezzak b. Abdulmuhsin el-Bedr, *Fıkhü'l-ed'îye ve'l-ezkâr* (Riyad: Mektebetu Daru'l-Menhec, 2013), 453.

¹⁹⁸ Ebû Abdîrrahmân Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî, *Kitâbü'd-Du'â*, thk. Abdülazîz b. Süleyman el-Bu'aymî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999), 177.

¹⁹⁹ İbnu'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal* (Kahire: Mektebetu Dâru'l-Türâs, ts), 3/208.

²⁰⁰ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 116.

manaya gelmektedir.²⁰¹ Ancak ʿəṭṣallūn taybīn (sağ olasınız/kalasınız) cümlesinde olduğu gibi bir kişiye uzun ömür dilemek için kullanılır. طَيِّبِينَ (taybīn) ifadesi fasih Arapçada طَيِّبٌ (ṭayyābun) kelimesinin cemi müzekker salim çoğulu olarak طَيِّبِينَ / ṭayyābīne şeklinde kullanılmaktadır.²⁰² Mardin lehçesinde kelimenin çoğulunda bulunan iki tane ي (ya') harfinden biri düşmektedir.

2) Alla yı'tık hən akşar. (KK-2)

(الله يَعْطِيكَ هِنَ أَكْثَرُ.) "Allah sana daha fazla versin." "Malın mülkün çok ola."²⁰³

Fasih: "كَثَّرَ اللهُ مَالَكَ وَوَلَدَكَ." "Allah malını ve neslini çoğaltsın."²⁰⁴

3) Ya rabbī mertabətu tşér martabət ʿən-nabī. (KK-3)

(يَا رَبِّي مَرْتَبَتُو إِنْصَبِرْ مَرْتَبَتْ إِنْبِي.) "Ya rabbî mertebesi, nebiler mertebesi gibi olsun."

Fasih: "رَفَعَ اللهُ دَرَجَتَكَ." "Allah derecenı yüceltsin."²⁰⁵

"أَعْلَى اللهُ كَعْبَهُ." "Allah şanını, şerefini yüceltsin."²⁰⁶

4) Yā rabbī təşlahū 'al maléh. (KK-3)

(يَا رَبِّي تَصْلَحْهُ عَلَ مَالِيهِ.) "Ya rabbî onu iyiliğe ıslah et."

عَلْ / 'al (üstünde e-doğru): Fasih Arapçayla aynı anlamda kullanılmaktadır. Aslı عَلِي / 'alā olan fiilin sonundaki elif Mardin lehçesi telaffuzunda hafifletilmiştir.

²⁰¹ Ezherî, *Tehzîbu'l-luga*, 14/29.

²⁰² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 1/563.

²⁰³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 105.

²⁰⁴ Suyûtî, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luga*, 2/234.

²⁰⁵ Ebu Abdullah Bahaeddin Muhammed b. Yusuf b. Yakub el-Cenedi, *es-Sulûk fî tabakâti'l-ulemâ ve'l-mulûk*, thk. Muhammed b. Ali b. El-Hüseyn El-Ekva' El-Havali (Cidde: Dâru'lminhâcd, 2017), 1/390.

²⁰⁶ Zemahşerî, *el-Müstaksâ fî emsâli'l-'Arab*, 1/253.

يَخْلِي / yəxallî (bağışlasın, esirgesin): Fasih Arapçada bu fiil خَلَّى - يَخْلِي / xallā-yuxallî şeklinde telaffuz edilmekte terk etmek serbest bırakmak, boşaltmak gibi anlamlara gelmektedir.²¹⁰ Türkçede kullandığımız tahliye kelimesi bu fiille aynı kökene sahiptir.²¹¹

9) Alla yəxləfəllək. (KK-9)

(الله يَخْلِفُكَ.) “Allah sana malını geri versin. /Allah sana verdiğiinden çok versin.”

Fasih: "أَخْلَفَ اللَّهُ عَائِكَ." “Allah kaybettiğinin/ verdiği yerine versin.”²¹²

10) Rahmî ‘alā valdayk. (KK-10, KK-13)

(رَحْمِي عَلَى وَلَدَيْكَ.) “Allah anana -babana rahmet etsin.”

رَحْمَةٍ / Rahmî (Rahmet, mağfiret): Kelimenin fasih Arapçadaki karşılığı رَحْمَةٍ / Rahmetun olup lehçedeki anlamı fasihiyle aynıdır.²¹³ Ancak Mardin lehçesinde kelimenin sonundaki müenneslik alameti olan ۛ/te’ ve tenvîn hazf edilmiştir. Müenneslik alameti olarak da kelimenin sonuna ي / ya’ harfi getirilmiştir.

11) Təmsək əl-ətrəb yəşer zəhab. (KK-10)

(تَمْسِكُ لِإِطْرَابٍ يَصِيرُ ذَهَبٌ.) “Tuttuğun toprak altın ola.” “Allah tuttuğunu altın etsin”²¹⁴

“Kum diye tuttuğun altın olsun.”²¹⁵

إِطْرَاب / ətrəb (toprak): Kelimenin aslı تُرَابٌ / turābun olup fasih Arapçada da toprak anlamına gelmektedir.²¹⁶ Mardin lehçesinde ت (te’) harfi ط (ṭā’) harfine dönüşmekte ve başına bir hemze getirilerek إِطْرَاب (ətrəb) şeklinde telaffuz edilmektedir.

²¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 10/228.

²¹¹ Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, 312.

²¹² İbnü’s-Sikkât, *Islâhu’l-mantık*, 185.

²¹³ Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, 120.

²¹⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 64.

²¹⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 105.

²¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 1/228.

12) Alla yəktəb xayrək. (KK-10)

(الله يَكْتَبُ خَيْرًا.) “Allah hayrını yazsın.”

Fasih: "سَبَّحَ اللَّهُ لَكَ الْأَجْرَ." “Allah sevabını/ecrini/hayrını yediye katlasın.”²¹⁷

13) Alla yərdā Alayh. (KK-10)

(الله يَرْضَى عَنْكَ.) “Allah ondan razı olsun.”

Fasih: "رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ." “Allah ondan razı olsun.”²¹⁸

14) Ğazāk Allahu xayr. (KK-13)

(جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا.) “Allah seni hayırla mükafatlandırırsın.”

Fasih: "جَزَاهُ اللَّهُ خَيْرًا." “Allah onu hayırla mükafatlandırırsın.”²¹⁹

"لِيَجْزِكَ اللَّهُ خَيْرًا." “Allah seni hayırla mükafatlandırırsın.”²²⁰

"جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا." “Allah seni hayırla mükafatlandırırsın.”²²¹

15) Alla yəvassə‘ rəzəkək ū yə‘tīk akşar. (KK-14)

“Allah rızkını genişletsin ve sana daha çok versin.”

Fasih: "جَعَلَ اللَّهُ لَكَ رِزْقًا وَاسِعًا." “Allah sana geniş bir rızık versin.”²²²

16) Alla yərdā Alayk. (KK-15, KK-17)

(الله يَرْضَى عَنْكَ.) “Allah senden razı olsun.”

²¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-‘Arab*, 8/146.

²¹⁸ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî ibn Kuteybe, *eş-Şî‘r ve’ş-şu‘arâ*², thk. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2002), 1/128.

²¹⁹ Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 2/308.

²²⁰ Sîbeveyhi, *Kitâbu Sîbeveyh*, 3/8.

²²¹ Nevevî, *el-Ezkâr*, 289.

²²² İsfahânî, *Muhâdarâtü'l-udebâ*² ve *muhâverâtü’ş-şu‘arâ*² ve’l-bulegâ², 1/484.

Fasih: "رَضِيَ اللَّهُ عَنْكَ." *"Allah senden razı olsun."*²²³

17) Alla yəsavvī véḥədək aləf. (KK-17)

(اللَّهُ يَسْوِي وَاحِدَكَ أَلْفًا.) *"Allah birini, bin kıla."* *"Allah birini bin etsin."*²²⁴

وَاحِدَكَ / véḥədək (birini): Kelimenin aslı وَاحِدٌ (vāḥəḍun) olup Mardin lehçesiyle aynı anlama sahiptir.²²⁵ Ancak و (vāv) harfinden sonraki ا (elif) ي (yâ) harfine yakın bir sesletime sahip olup imâleli bir şekilde telaffuz edilmektedir.

18) Alla yəğṭīb šəğlək ras(t). (KK-17)

(اللَّهُ يَجِيبُ شَغْلَكَ رَاسًا/ت.) *"Allah işini rast getirsin."*

Fasih: "مَ اللَّهُ شَعْنُكَ." *"Allah senden sıkıntıyı uzak etsin ve işlerini rast getirsin."*²²⁶

19) Alla yəvaffəḳək ū yəñşərək ‘alā a‘dāk. (KK-18)

(اللَّهُ يُوَفِّقُكَ أَوْ يَنْصِرُكَ عَلَى أَعْدَاكَ.) *"Allah seni muvaffak etsin ve düşmanlarına karşı galip getirsin."*

Fasih: "مَكَّنَ اللَّهُ يَدَكَ مِنْ نَاصِيَةِ عَدُوِّكَ بِالصَّوْلَةِ عَلَيْهِ." *"Allah seni düşmanına galip gelerek, eline düşmanının perçeminden tutma imkânı versin."*²²⁷

11. Yeni Bir Eşya Alanla İlgili Olanlar

Yeni bir eşya alana iyi dileklerde bulunmak, mutluluğunu paylaştığını ifade etmek için bazı dua kalıpları kullanılmaktadır. Gökçe köyü çevresinde en çok kullanılan عَلَّ خَيْرٌ / ‘al-xayr *"hayırlı olsun"* dua kalıbıdır.

1) ‘al-xayr. (KK-1, KK-13, KK-14)

²²³ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. ‘Umeyr el-Muberrred, *el-Kâmil fi'l-edeb*, thk. Mahmud ebu'l-Fazl İbrahim (Kahire: Darü'l-Fikr'il-Arabî, 1997), 2/141.

²²⁴ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 29.

²²⁵ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen ibn Dureyd, *Cemheratu'l-luga*, thk. Remzi Münir Bealbeki (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 1987), 1/507.

²²⁶ İbnu's-Sikkîṭ, *Kitâbü'l-elfaz*, 373.

²²⁷ Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*, 8/167.

(عَلَّ حَيْرٌ) “Hayırlı olsun.” Bu duanın cevabında, “Allah size hayırlar ihsan etsin” manasında; “Alla yə’təkən əl-xayr.” ifadesi söylenir.

2) “Xayr ū-mubārək (KK-1)

(حَيْرٌ أَوْ مُبَارَكٌ) “Hayırlı ve mübarek olsun.”

و / ū (ve): Bu kelime fasih Arapçadaki atıf harfi olan و (vâv) harfinin karşılığı olup lehçede de bu anlamda kullanılmaktadır.²²⁸ Bu و (vâv) harfi iki cümle arasında bağlaç görevi görmektedir. Mardin lehçesinde kelimenin başına ötreli bir hemze getirilmektedir. Ayrıca و (vâv) harfinin fethası hazfedilmekte ve sakin kılınmaktadır.

3) Alla yıftahlək əb-xayr-a bāb rəzəḳ. (KK-1)

(اللَّهُ يَفْتَحُ لَكَ إِخْرَجَ بَابَ رِزْقٍ) “Allah, onun vesilesiyle bir rızık kapısı açsın.” Araba ve arsa vs. alan kimselere söylenir.

رِزْقُ / rəzəḳ (Rızık): fasih Arapçada kelimenin aslı رِزْقٌ (rəzqun) olup anlam bakımından lehçedeki kullanımıyla aynıdır.²²⁹ Ancak ز (ze) harfinden sonra bir esre sesi türetilmiş ve kelimenin sonu sakin kılınmıştır. Kelime bu anlamıyla Türkçeye de geçmiştir.²³⁰

4) Aləf əmbārək. (KK-5)

(أَلْفَ إِمْبَارَكٌ) “Bin defa mübarek olsun.”

5) Yəḳṣa‘ xayra ənşalla. (KK-7)

(يَقْضَعُ خَيْرًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ) “Hayrını görür inşallah.”

6) Alla yəbarkəl-lū bəya/bəyu. (KK-7, KK-9)

²²⁸ Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl ibnu’s-Serrâc, *el-Usûl fi’n-nahv*, thk. Abdülhuseyin el-Fetlî (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1985), 2/55.

²²⁹ Ezherî, *Tehzîbu’l-luga*, 8/325.

²³⁰ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006), 1026.

(اللَّهُ يَبَارِكُ لَوْ بَيَا.) “Allah mübarek eylesin.” “Allah mübarek etsin.”²³¹

"اَللّٰهُمَّ زِدْ وَبَارِكْ." "Allah'ım ziyade ve mübarek eyle."²³²

7) Alla yəḫəššə'əḱ əl-xayr. (KK-9, KK-14)

(اللَّهُ يَفْضِلُ خَيْرًا.) “Allah hayrını görmeni nasip etsin.”

8) Təḫša' xayra/xayru. (KK-13, KK-17)

(يَفْضُلُ خَيْرًا.) “Hayrını göresin.”

9) əmbārək. (KK-17)

(إِمْبَارِكُ.) “Mübarek olsun.” “Mübarek olsun.”²³³

Fasih: "شَفَّ لَكَ." “Bereketli ve kazançlı olsun.”²³⁴

12. İlim Talebeleriyle İlgili Olanlar

İlim öğrenme yolculuğu zor ve meşakkatli bir yolculuktur. İlim öğrenenlerin işlerinin kolay olması zekalarını ve idraklerinin güçlü olması temennisiyle bazı dua kalıpları kullanılmaktadır. Bu dua kalıplarının en çok kullanılanı ise Alla yəḫṭik 'ələm ū fəhəm kalıbıdır.

1) Alla yəḫṭah fəhmək. (KK-1)

(اللَّهُ يَفْتَحُ فَهْمَكَ.) “Allah zihin açıklığı versin.” “Allah zihin açıklığı versin.”²³⁵

2) Alla yəḫṭah başarək. (KK-1, KK-9, KK-14, KK-16)

(اللَّهُ يَفْتَحُ بَصَارِكَ.) “Allah kavrayışını açsın. /Allah idrakini artırsın.”

3) Alla yəyassər amrək. (KK-9)

²³¹ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 53.

²³² Hasan Akreş, *Arapça'da Dua ve Türkçe'deki Karşılıkları Karşıtsal Çözümleme* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 30.

²³³ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 108.

²³⁴ İbn Sîde, *el-Muhassas*, 3/394.

²³⁵ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 67.

(الله يَسِّرْ أَمْرَكَ.) “Allah işini kolay eyleye.”

Fasih: "يَسِّرَ اللَّهُ أَمْرَكَ." “Allah işini kolay eyleye.”²³⁶

4) Alla yə’tik ‘ələm ü fəhəm. (KK-14, KK-17)

(الله يَعْطِيكَ عِلْمًا أَوْ فَهْمًا.) Allah sana ilim ve kavrayış versin.” “Allah gözünü gönlünü aydınlatsın.”²³⁷

Fasih: "زَادَهُ اللَّهُ عِلْمًا وَتَوْفِيقًا." “Allah ilmini ve muvaffakiyetini artırsın.”²³⁸

"زَادَكَ اللَّهُ عِلْمًا وَحِلْمًا." “Allah ilmini ve hoşgörünü artırsın.”²³⁹

"آتَاهُ اللَّهُ الْفَهْمَ وَاللَّبَّ." “Allah ona akıl ve kavrayış versin.”²⁴⁰

5) Alla yəğ‘alək mən əş-şālḥin. (KK-14)

(الله يَجْعَلُكَ مِنْ صَالِحِينَ.) “Allah seni salihlerden eylesin.”

6) Alla yəftaḥ qəddāmək ənšalla. (KK-14)

(الله يَفْتَحْ قَدَامَكَ إِنْشَاءَ اللَّهِ.) “Allah önünü açsın inşallah.”

7) Alla yə’tik əş-şabər. (KK-14)

(الله يَعْطِيكَ صَبْرًا.) “Allah sana sabır versin.”

Bu bağlamda ayet-i kerimede şöyle geçmektedir: رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَبِّثْ أَفْئَامَنَا وَانصُرْنَا “Rabbimiz! Bizi sabırla donat, bize sebat ver ve inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!” diye niyazda bulundular.”²⁴¹

²³⁶ Nahcuvânî, *el-Fevâtiḥü'l-ilâhiyye ve'l-mefâtîhu'l-gaybiyye*, 1/18.

²³⁷ Ersoylu, *Türk Dilince Dualar*, 38.

²³⁸ Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâîlî, *el-Kemâl fî esmâ'ir-ricâl*, thk. Şadî b. Muhammed b. Sâlim Âl-Nu'mân (Kuveyt: Giras li'n-Neşr, 2016), 1/16.

²³⁹ Alî el-Karî, *Mirkatü'l-mefatih şerhu Mişkati'l-mesabih*, 1/219.

²⁴⁰ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî Semerkandî Mâtürîdî, *Tefsiru'l-Mâtürîdî = Te'vilatu ehli's-sunne*, thk. Mecdî Muhammed Sürur Sa'd Baslum (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 7/223.

²⁴¹ *Kur'an Yolu Meâlî*, çev. Komisyon (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2018), Bakara 2/250.

8) Alla yəftah başarək ū yə'alli martabətək. (KK-17)

(الله يَفْتَحْ بَصْرَكَ أَوْ يَعْلي مَرْتَبَتَكَ.) "Allah kavrayışını açsın ve mertebeni yüceltsin"

Ayet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: "وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا." "Rabbim! İlmimi arttır"
de.²⁴²

Sonuç ve Değerlendirme

Gökçe köyü ve çevresinde konuşulan lehçenin hem ses bilgisi hem biçim bilgisi hem de söz dizimi bakımından Arapçanın bir lehçesi özelliklerini taşıdığı, bu lehçeye Mardin köylerinde ve diğer başka bölgelerde konuşulan qıltu diyalektinin hâkim olduğu düşünülmektedir.

Gökçe köyü ve çevresinde kullanılan kelimelerin değişim ve dönüşümlerine dair tahliller esnasında bazı kelimelerin biçim ve anlam bakımından fasih Arapçayla aynı olduğu görülmekte bazılarının ise sadece anlam bakımından aynı olduğu biçim bakımından bazı değişikliklere uğradığı ve fasih Arapçada bulunmayan bazı sesletimlere sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca fasih Arapçada bulunmayan ç, g gibi harfleri de içerdiği ve birçok Arap lehçesinde telaffuz edilmeyen س (ث), ج (ج), ز (ذ), ز (ظ), ك (ق) seslerinin bu lehçede bulunması gözlemlenen bir diğer husustur. Muzari fiillerin ilk harflerinde /ə/ sesinin de yoğun bir şekilde kullanıldığı ve kelime sonlarının sakin kılındığı da lehçede gözlemlenen durumlar arasındadır. Ayrıca lehçede hazf, ibdâl, imâle, ses türetimi gibi ses olaylarının bulunduğuna şahit olunmaktadır.

Saha çalışmasında elde edilen veri ve bilgiler neticesinde kullanılan ifadelerin tamamına yakınında "Allah" kelimesi geçmektedir. Allah kelimesinin zikredilen ifadelerde bu kadar fazla telaffuz edilmesi dinin önemini vurgulamakta ve Arapça'nın konuşulduğu kültürlerde sözün tesir ve inandırıcılığını arttırmak gayesiyle kullanıldığı düşünülmektedir.

Gökçe köyü ve çevresindeki lehçe ile söylenen dualar, diğer Arapça konuşulan bölgelerdeki lehçelerle aynı veya benzer dualar barındırmaktadır. Bunun yanında

²⁴² Tâhâ 20/114.

fasih Arapça ile birçok açıdan ortak ve benzer duaları içermektedir. Ayrıca bölge sakinlerinin Müslüman olması nedeniyle Kur'an ve hadisten mülhem dualara da şahit olunmaktadır. Netice itibariyle bu diyalektin fasih unsurları ihtiva etmesi fesahat açısından bu lehçenin güçlü olduğuna delil teşkil etmektedir. Lehçenin fasih unsurları barındırması önemlidir. Ancak dil gibi canlı ve zamanla değişime maruz kalabilen bir olgu için mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bu durum, özellikle yazı ve edebiyatta kullanılmayan folklorun derlenmesinin ve kayıt altına alınmasının büyük ehemmiyet arz ettiğini göstermektedir.

Kaynakça | References

- Abderî, İbnu'l-Hâc. *el-Medhal*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetu Dâru'l-Türâs, ts.
- Abdurrezzak b. Abdulmuhsin el-Bedr. *Fıkhu'l-ed'ıye ve'l-ezkâr*. Riyad: Mektebetu Daru'l-Menhec, 1. Basım, 2013.
- Akalın, L. Sami. *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990.
- Akreş, Hasan. *Arapça'da Dua Ve Türkçe'deki Karşılıkları Karşıtsal Çözümleme*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: Atasözleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1988.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Dîvânu'l-me'ânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1900.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2. bsk., 2006.
- Begavi, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud. *Mesâbîhu's-sunne*. thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı-Muhammed Salim İbrâhim Semare. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1. Basım, 1987.
- Bekrî, 'Abdullah b. Abdülazîz b. Muhammed Ebû 'Ubeyd. *Faslu'l-makal fî şerhi Kitâbı'l-emsâl*. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1971.
- Cahiz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbub el-Kinani el-Leysi. *Resâilu'l-Cahiz*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1964.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Mehâsin ve'l-azdâd*. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 2002.
- Cebel, Muhammed Hasan Hasan. *el-Mu'cemu'l-iştikâkiyyi'l-muessal li-elfâzı'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 1. Basım, 2010.
- Cemmâîlî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî. *el-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. thk. Şadî b. Muhammed b. Sâlim Âl-Nu'mân. 10 Cilt. Kuveyt: Giras li'n-Neşr, 1. Basım, 2016.
- Cenedî, Ebû Abdillâh Bahâüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb. *es-Sulûk fî tabakâti'l-ulemâ' ve'l-mulûk*. thk. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin el-Ekva el-Hivali. 2 Cilt. San'a: Mektebetü'l-İrşad, 2. Basım, 1995.

- Cenedi, Ebu Abdullah Bahaeddin Muhammed b. Yusuf b. Yakub. *es-Sulûk fî tabakâti'l-ulemâ ve'l-mulûk*. thk. Muhammed b. Ali b. El-Hüseyn El-Ekva' El-Havali Cidde: Dâru'lminhâc, 2017.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh tacu'l-luga ve sihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgafur Attar. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 4. Basım, 1987.
- Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim. *Miftâhu dâri's-sa'ade ve menşûru velâyeti'l-ilm ve'l-irâde*. thk. Abdurrahman b. Hasan b. Kaid. 3 Cilt. Riyad-Beyrut: Dârü Ateâti'l-İlm-Dâru İbn Hazm, 2019.
- Cezerî, Ebu'n-Neda' Ma'd b. Nasrullah b. Receb Bağdadî İbnu's-Saykal. "el-Makâmâtü'z-Zeyniyye". Şamile, 2010.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta'rîfât*. thk. Komisyon. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Çağbayır, Yaşar (ed.). *Ötüken Türkçe sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çağmar, M. Edip. "Araplarda Dua ve Yaygın Olarak Kullanılan Duaların Belagat Açısından Değerlendirilmesi". *D.E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2003), 169-195.
- Dabbî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. Fudayl b. Gazvân. *Kitâbü'd-Du'â*. thk. Abdülazîz b. Süleyman el-Bu'aymî. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1999.
- Dihlevî, Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa'dillâh. *Lema'âtü't-tenkîh fî şerhi mişkâti'l-mesâbih*. thk. Takiyüddin en-Nedvî. 10 Cilt. Dimaşk: Daru'n-Nevâdir, 2014.
- Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Mekki b. *el-Hidâye ilâ bulûgi'n-nihâye fî 'ilmi me'âni'l-Kur'ân ve tefsîrihi ve ahkâmihî ve cümelin min fûnûni 'ulûmih*. thk. Camiatü's-Şarika Külliyyatü'd-Dirasati'l-Ulya ve'l-Bahsi'l-İlm. 13 Cilt. eş-Şarika: Cami'atü's-Şarika Külliyyatü'd-Dirasati'l-Ulya ve'l-Bahsi'l-İlmi, 1. Basım, 2008.
- Ebû Nasr Ahmed b. Hâtim el-Bâhilî. *Şerhu Dîvâni Zi'r-rumme*. thk. Abdülkuddüs Ebû Salih. 3 Cilt. Cidde: Müessesetü'l-İmân, 1. Basım, 1982.
- Erol, Çiğdem. *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Ersoylu, Halil. *Türk Dilince Dualar, Beddualar Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1. Basım,

1988.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luga*. thk. Muhammed Avd mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1. Basım, 2001.

Fârâbî, Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm. *Mu' cemu dîvanu'l-edeb*. thk. Ahmed Muhtar Ömer-İbrahim Enîs. 4 Cilt. Kahire: Müessesetü Dârü's-Şa'b, 2003.

Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Bağdat: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, 1985.

Gökalp, Ziya. *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011.

Halîmî, Ebû Abdillâh Huseyn b. Hasen b. Muhammed b. Halîm. *el-Minhâc fî şu'abi'l-îmân*. thk. Hilmi Muhammed Fûde. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 1. Basım, 1979.

Hallâl, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn. *Kitâbu's-Sunne*. thk. Atıyye Zehrani. 7 Cilt. Riyad: Dârü'r-Raye, 1989.

İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemheratu'l-luga*. thk. Remzi Münir Bealbeki. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyin, 1. Basım, 1987.

İbn Dürüsteveyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Cafer b. Muhammed. *Tashîhu'l-Fasîh*. thk. Muhammed Bedevi Mahtun. Kahire: el-Meclisü'l-A'la li's-Şuuni'l-İslamiyye, 1998.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh. *el-Mugnî*. thk. Taha ez-Zeytî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1. Basım, 1968.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dîneverî. *eş-Şî'r ve's-şu'arâ*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2002.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 3. Basım, 1994.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b Sa'd b Menî' Zühri. *Kitâbu't-tabakâtı'l-kebîr = et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1. Basım, 2001.

İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâîl. *el-Muhassas*. thk. Halil İbrâhîm Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1. Basım, 1996.

İbnu'l-Enbârî, Ebû Bekr b. Beşşâr Muhammed b. Kâsım b. Muhammed. *ez-Zâhir fî me'ânî kelimâti'n-nâs*. thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-

Risâle, 1992.

İbnu'l-Muḳaffa', Ebû Muhammed (Ebû Amr) Abdullah (Rûzbih / el-Mübârek). *el-Edebu'l-kebîr v'el-Edebu's-sagîr*. İskenderiyye: Dârü İbni'l-Kayyim, 2011.

İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl. *el-Usûl fi'n-nahv*. thk. Abdulhuseyin el-Fetlî. 3 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985.

İbnu's-Sikkît, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk. *Kitâbu'l-Elfâz*. thk. Fahreddin Kabâve. Beyrut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban], 1998.

İbnü's-Sikkît, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk. *İslâhu'l-mantık*. thk. Muhammed Mur'ib. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 1. Basım, 2002.

İsfahânî, Ebû Nuaym. *Delâilu'n-nubüvve*. thk. Muhammed Revvas Kal'aci-Abdülber Abbas. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 1986.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Muhâdarâtu'l-udebâ' ve muhâverâtu's-şu'arâ' ve'l-bulegâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1. Basım, 1999.

Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Subhu'l-a'sâ fi sinâ'ati'l-inşâ'*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddin. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

Kari, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b Sultan Muhammed Ali. *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu mişkâtü'l-mesâbih*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 2002.

Komasyon. *Kur'an Yolu Meâlî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2018.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b Muhammed b Mahmûd el-Mâtürîdî Semerkandî. *Tefsiru'l-Mâtürîdî = Te'vilatu ehli's-sunne*. thk. Mecdî Muhammed Sürur Sa'd Baslum. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.

Mehâmilî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. İsmâîl b. Muhammed. *Kitâbu'd-Du'â'*. thk. 'Amr Abdulmun'im. Kâhire-Cidde: Mektebetu İbn Teymiyye-Mektebetu'l-'ilm, 1993.

Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Mecma'u'l-emsâl*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1972.

Mısrî, Zeynuddîn ebu'l-Ferec ibn şeyhete. *es-Sânî min şî'âri'l-ebrâr fi'l-ed'ıye ve'l-ezkâr*.

- thk. Hilaf Mahmûd Abdüssemi'. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.
- Minhâcî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Abdulhak. *Cevâhiru'l-ukûd ve mu'înu'l-kudât ve'l-muvakkî'in ve's-şühûd*. thk. Müs'ad Abdülhamid Muhammed es-Sa'deni. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Muberrred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. 'Umeyr. *el-Kâmil fi'l-edeb*. thk. Mahmud ebu'l-Fazl İbrahim. 3 Cilt. Kahire: Darü'l-Fikr'il-Arabî, 3. Basım, 1997.
- Nahcuvânî, Ni'metullâh b. Mahmûd. *el-Fevâtihu'l-ilâhiyye ve'l-mefâtihu'l-gaybiyye*. Kahire: Dâru Rikabi li'n-Neşr, 1999.
- Nehhas, Ebû Cafer Ahmed b Muhammed b İsmail el-Muradi. *'Umdetu'l-kuttâb*. thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1. Basım, 2004.
- Nehhas, Ebû Ca'fer. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ali Sabuni. 6 Cilt. Mekke: Câmiatü Ümmü'l-Kura, 1. Basım, 1988.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Ezkâr*. thk. Abdülkadir Arnavut. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Riyâzu's-sâlihîn*. thk. Mahir Yasin Fahl. 1 Cilt. Dimaşk-Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1. Basım, 2008.
- Nişanyan, Sevan (ed.). *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları, 3. Basım, 2007.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mu'cemü'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-mu'âsıra*. 3 Cilt. Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1. Basım, 2008.
- Rabât, Halid - Seyyid İzzet 'Îd. *el-Câmi' li-ulûmi'l-imam Ahmed*. 22 Cilt. Feyyum: Darü'l-Felah, 1. Basım, 2009.
- Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir. *Muhtârû's-Sihâh*. thk. Yusuf Şeyh Muhammed. Beyrut-Saydâ: el-Mektebetü'l-'Asriyye-ed-Dâru'n-Nemuzeciyye, 5. Basım, 1999.
- Safvet, Ahmed Zekî. *Cemheratu resâili'l-'Arab fi 'usûri'l-'Arabiyyeti'z-zâhire*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- San'ânî, Abdürrezzâk. *el-Musannef*. thk. Habiburrahman A'zami. 10 Cilt. Beyrut: el-

Mektebü'l-İslâmî, 2. Basım, 1983.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber el-Harisi. *Kitâbu Sîbeveyh*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 3. Basım, 1988.

Sicistânî, Muhammed b. Osmân b. Kâsım el-Cüşemî. *el-Fark beyne'l-âdemiyyîn ve beyne külli zî rûh*. thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin. Bağdat: Mecelletü'l-Mecma'îl 'ilmiyyi'l-'Irâkî, 1986.

Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzübân. *Şerhu Kitâbi Sîbeveyhi*. thk. Ahmed Hasan Mehdeli-Ali Seyyid Ali. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2008.

Sûlî, Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Abbâs b. Muhammed b. Sûl-Tegin el-Bağdâdî eş-Şatrancî. *Edebu'l-kuttâb*. thk. Muhammed Behcet el-Eseri. Bağdad: el-Mektebetü'l-Arabiyye, 1922.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddin. *Cem'u'l-cevâmi'*. thk. Muhammed ibrahîm el-Hâic vd. 25 Cilt. Kahire: Camiatu'l-Ezher, 2. Basım, 2005.

Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Muzhir fî 'ulûmî'l-luga*. thk. Fuâd Alî Mansûr. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1998.

Şahiner, Ahmet Emin. *Gaziantep Halk Kültüründe Dua (Alkış) Ve Bedduaların (Kargış) Halkbilimsel İncelemesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Şerîşî, Ebü'l-Abbâs Kemâlüddîn Ahmed b. Abdilmü'min b. Mûsâ b. Îsâ el-Kaysî. *Şerhu Makâmâtî'l-Harîrî*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2006.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen. *Kitâbu'l-Asl = el-Mebsût*. thk. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî. 5 Cilt. Karaçi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-ulûmu'l-İslamiyye, 1954.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Musnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecid Selefi. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetu İbn Teymiyye, 2. Basım, 1994.

TDK, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, "birbiri" Erişim 02 Eylül 2021 "https://www.sozluk.gov.tr/".

Tenuhi, Ebu Ali el-Kadi Muhassin b. Ali b. Muhammed. *Kitabu'l-ferac ba'de's-şidde*. thk.

Abbûd eş-Şalecî. 5 Cilt. Beyrut: Daru Sadır, 1978.

Tüsteri, Ebû Muhammed Sehl b Abdullah Sehl. *Tefsiru't-Tusterî*. thk. Muhammed Basil Uyun es-Sud. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2002.

'Uleymi, Ebu'l-Yümn Mucirüddin Abdurrahman Ebu'l-Yumn. *et-Târîhu'l-mu'geber fî enbâ'i men 'aber*. thk. Heyet. 3 Cilt. Dımaşk: Darü'n-Nevadir, 1. Basım, 2011.

Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ. *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Komisyon. Kuveyt: Dârü'l-Hidâye.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Müstaksâ fî emsâli'l-'Arab*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.